Gebiedsprogramma Noordwest Overijssel

Overijssels programma landelijk gebied

CONCEPT

PPLG
gebiedsteam NWO i.s.m Programmateam

Vierde concept, versie 25 april 2023

Colofon

Datum
25 april

Auteur
gebiedsteam NWO i.s.m Programmateam

Adresgegevens
Provincie Overijssel
Luttenbergstraat 2
Postbus 10078
8000 GB Zwolle
Telefoon 038 499 88 99
www.overijssel.nl
postbus@overijssel.nl

CONCEPT

Inhoudsopgave

1.	**Inleiding**	**4**
1.1.	Aanleiding	5
1.2.	PPLG staat voor een 3 x 3 aanpak	6
1.3.	Samenwerking in Noordwest Overijssel	6
1.4.	Leeswijzer	8
2.	**Uitwerking doelen PPLG**	**9**
2.1.	Inleiding	9
2.2.	Het realiseren van natuurherstel, een robuust watersysteem en minder emissies van broeikasgassen	10
	2.2.1 Schoon water	10
	2.2.2 Waterkwantiteit	12
	2.2.3 Veenweide	15
	2.2.4 Natuurherstel	20
	2.2.5 Stikstof	21
2.3.	Het behoud en de versterking van de sociaaleconomische kwaliteit van het platteland	23
2.4.	Het realiseren van een toekomstbestendig perspectief voor de landbouw	26
3.	**Realisatiestrategie**	**30**
3.1.	Inleiding	30
3.2.	Visie op de realisatie	30
3.3.	Rollen en verantwoordelijkheden	38
3.4.	Communicatie	39
3.5.	Lopende gebiedsprocessen en initiatieven	40
	3.5.1 Baarlingerpolder	41
	3.5.3 Boeren Blokzijl	41
	3.5.3 Pilot Veldiger Binnenlanden	43
	3.5.4 Coöperatief plan Staphorst	43
	3.5.5 Overige initiatieven en activiteiten	43
4.	**Aanpak**	**45**
4.1.	Inleiding	45
4.2.	Fasering van de uitvoering	45
4.3.	Kennisontwikkeling	46
5.	**Middelen**	**49**
5.1.	Inleiding	49
5.2.	Instrumenten	49
5.3.	Financiën en effecten	49
5.4.	Uitvoeringsorganisatie	49
6.	**Jaarplan 2023-2024**	**51**

CONCEPT

1. Inleiding

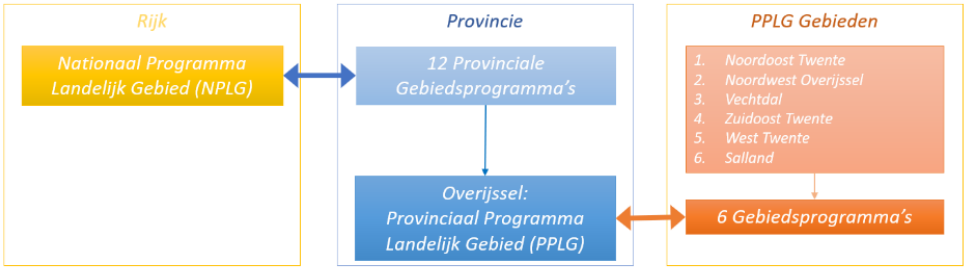
Voor u ligt het concept Gebiedsprogramma voor Noordwest Overijssel (Gebiedsprogramma NWO). Het is een eerste doorvertaling van het ontwerp Provinciaal Programma Landelijk Gebied Overijssel (ontwerp-PPLG Overijssel) voor Noordwest Overijssel (NWO). Dit concept Gebiedsprogramma is opgesteld door het Gebiedsteam Noordwest Overijssel, met input van de gebiedspartners van NWO.

In het Gebiedsprogramma NWO geven wij aan hoe wij in NWO invulling geven aan de realisatie van de 3 doelen van het PPLG Overijssel:
1. Het realiseren van natuurherstel, een robuust watersysteem en minder emissies van broeikasgassen. Dit zijn de doelen voor natuur, water en klimaat uit het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG). Deze wettelijke doelen volgen uit (inter)nationale verplichtingen als de Vogel- en Habitatrichtlijn (VHR), de Kaderrichtlijn Water (KRW) en de Wet stikstofreductie en natuurverbetering (Wsn).
2. Het behoud en de versterking van de sociaaleconomische kwaliteit van het platteland;
3. Het realiseren van een toekomstbestendig perspectief voor de landbouw
Het realiseren van natuurherstel, een robuust watersysteem en minder emissies van broeikasgassen valt of staat met het behoud van de sociaaleconomische kwaliteit van het platteland en het bieden van een toekomstbestendig perspectief voor de landbouw. De drie doelen zijn onlosmakelijk verbonden (zie ook hieronder: de 3x3 aanpak).

Dit gebiedsprogramma is mede gebaseerd op de reeds eerder voor NWO opgestelde concept-Startdocument, Gebiedsanalyse en de Gebiedsagenda. Daarnaast is tijdens gebiedsdagen en ambtelijke en bestuurlijke tafels input opgehaald (zie de beeldverslagen van de gebiedsdagen in de bijlage). Ook zijn concepten van dit gebiedsprogramma aan deze tafels besproken.

Status
Het concept Gebiedsprogramma NWO is een tussenproduct. Een deel van de randvoorwaarden (zoals het Landbouwakkoord) en Rijksopgaven kennen we nog niet. Wel geeft het Gebiedsprogramma inzicht in de gebiedspecifieke opgaven en op welke manier we hieraan willen werken. Het concept gebiedsprogramma NWO is een eerste doorvertaling van het ontwerp-PPLG en de basis hoe we de transitie van het platteland in dit gebied willen aanpakken. Het nu voorliggende concept Gebiedsprogramma zal ter kennisname aan Provinciale Staten en het Rijk worden voorgelegd. In de periode tot eind van het jaar blijven we als gebiedspartners volop doorwerken aan de definitieve versie van het Gebiedsprogramma.

Nationaal Programma Landelijk Gebied en Provinciaal Programma Landelijk Gebied
Het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG) biedt kaders die de provincies gebruiken om het Provinciaal Programma Landelijk Gebied (PPLG) op te stellen. Het ontwerp-PPLG voor Overijssel is uitgewerkt in een algemeen deel en zes gebieden, die samen de hele provincie beslaan: Noordwest-Overijssel, Salland, Vechtdal, West-Twente, Noordoost-Twente en Zuidoost-Twente. Naast het PPLG Overijssel werkt ieder gebied een Gebiedsprogramma uit.

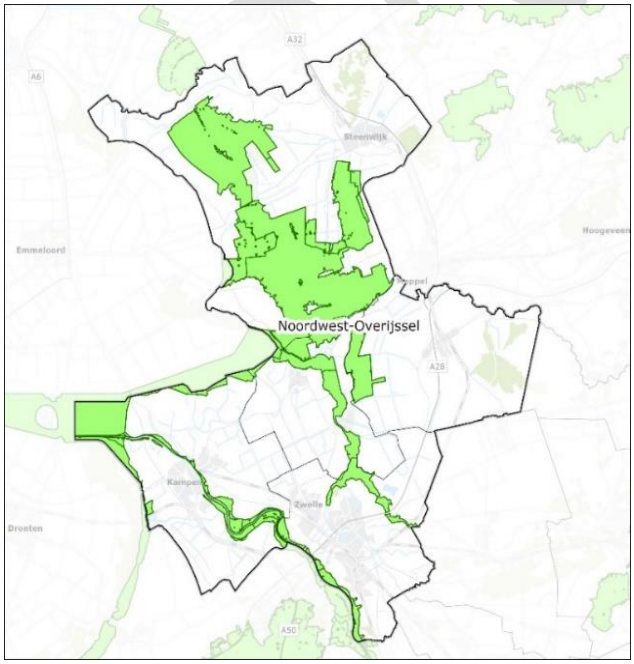
Schematische samenhang NPLG – PPLG – GGA gebiedsprogramma's

CONCEPT

1.1. Aanleiding

Noordwest Overijssel is een uniek gebied met en geheel eigen identiteit. Dat maakt het een prachtig gebied om te wonen, te werken en te recreëren. Door de sterke combinatie van laagveen met landbouw, rietteelt, dorpen en (hanze)steden trekt Noordwest Overijssel veel gasten uit binnen- en buitenland. De toeristische sector heeft een economisch en sociaal belang in NWO. Het gebied beslaat de gemeenten Kampen, Staphorst, Steenwijkerland, Zwartewaterland en Zwolle. In het gebied ligt het grootste veenmoeras van Noordwest Europa. In het gebied liggen het Nationaal Landschap IJsseldelta en de Natura 2000 gebieden van Oldematen/Veerslootlanden, Wieden-Weerribben, Uiterwaarden Zwarte Water en Vecht, Zwarte Meer en de IJssel uiterwaarden.

Noordwest Overijssel kenmerkt zich door de aanwezigheid van dorpen, diverse grotere kernen en de stad Zwolle. Tussen de kernen, de stad en het buitengebied ontstaat steeds meer een wisselwerking. Stad en land leken soms twee aparte werelden. Hier is steeds minder sprake van. In het buitengebied wekken we tegenwoordig onze duurzame energie op, vinden er ruimte om water af te voeren voor droge voeten in de stad als gevolg van klimaatverandering en recreëren er alsof het een lieve lust is. Dit naast de meer traditionele functies die het buitengebied heeft als plek voor natuur, landschap en agrarisch ondernemen. Bewoners van stad en land maken gebruik van elkaars 'voorzieningen'. De één winkelt in het centrum van dorp, kern of stad, de ander fietst door een fraai landschap in het landelijk gebied. Door toenemende verstedelijking in de stad en het ontstaan van een meer multifunctioneel buitengebied is het noodzakelijk die gebieden ook in samenhang te bekijken en in relatie tot het Daily Urban System[1]. Welke keuzes gaan we maken met het besef dat niet alles overal kan? Dat in samenhang bekijken doen we in het proces om te komen tot een Nieuwe Omgevingsvisie voor Overijssel. In stappen werken we, parallel aan het PPLG toe naar een Nieuwe Omgevingsvisie die de kaders biedt voor uitvoeringsprogramma's zoals het PPLG en Regionale Energie Strategieën. Daarnaast hebben gebiedspartners ook Omgevingsvisies of plannen voor het buitengebied of werken in regionaal niveau aan plannen zoals de verstedelijksstrategie regio Zwolle.

Noordwest Overijssel is uniek in kwaliteiten maar ook uniek in opgaven: de natuur moet worden hersteld, de broeikasgassen teruggedrongen, de bodemdaling tegengegaan, het watersysteem robuuster gemaakt waarbij de landbouw omvormt van voornamelijk gespecialiseerde, hoogproductieve voedselproductie naar het in samenhang produceren van duurzaam en gezond voedsel, het leveren van bodem- en waterbeheer en natuurdiensten en productie van bio-based grondstoffen. Op de website van de provincie Overijssel is een data hub beschikbaar gesteld waar veel informatie over Noordwest Overijssel terug te vinden is. Zie GGAHUB_stikstof (arcgis.com).

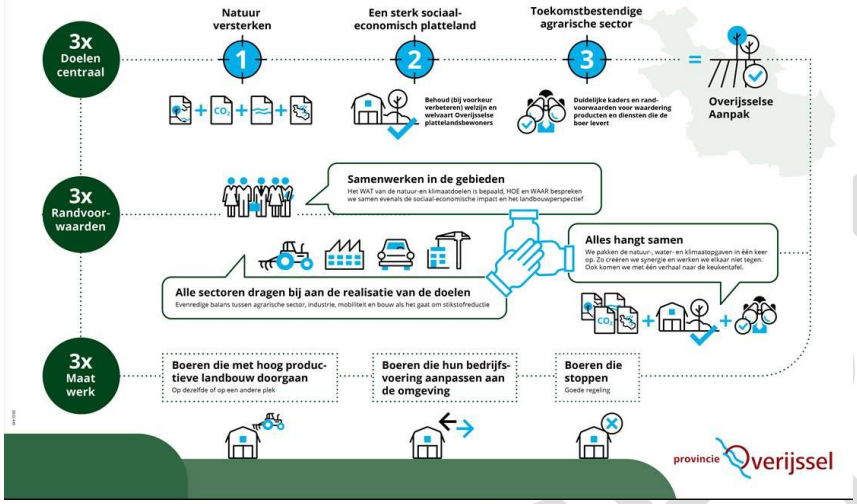
*Figuur: Kaart Noordwest Overijssel. Met groen is de situering van de Natura2000-gebieden aangegeven. Bron: Atlas van Overijssel (*https://geo.overijssel.nl/viewer/app/master/v1)

1 Daily Urban System (DUS): dit zijn grotere en kleinere steden en dorpen waar dagelijks gewoond, gewerkt en geleefd wordt, die liggen in regio's die elkaar aanvullen en versterken)

CONCEPT

1.2. PPLG staat voor een 3 x 3 aanpak

De afgelopen periode wordt gekenmerkt door grote onzekerheid en veel vragen die leven op agrarische erven. De provincie Overijssel kiest ervoor om te werken aan de landelijke doelen maar wel op een zodanige manier dat draagvlak, de leefbaarheid op het platteland en perspectief voor agrarische ondernemers centraal staan. Dat noemen we de 3 x 3 aanpak. (zie onderstaand figuur).

Figuur : 3x3 aanpak

1.3. Samenwerking in Noordwest Overijssel

Samenwerking met gebiedspartners vanaf 2018
In september 2022 is de provincie Overijssel gestart met het Provinciaal Programma Landelijk Gebied (PPLG). In Noordwest Overijssel werken gebiedspartners al langer samen in een gebiedsproces.

Voor het starten van dit gebiedsproces zijn er meerdere aanleidingen, zoals de aankondigingen van een lange termijnvisie Veenweide in het waterbeheerplan van WDODelta en in de Omgevingsvisie Overijssel (beide 2016). Ook in het kader van Samen Werkt Beter is afgesproken (2016) dat het waterschap een Veenweidevisie opstelt. Dat werd van nog groter belang toen de peilbesluiten herzien moesten worden. Het belang van een integrale benadering van de bodemdaling maakte dat het waterschap, samen met de provincie, een verkenning liet uitvoeren naar de bodemdaling in Noordwest Overijssel.

In 2018/2019 ontstond op landelijk niveau het Interbestuurlijk Programma Vitaal Platteland (IBP-VP) en het Klimaatakkoord. Met het IBP-VP startte een ambtelijk en bestuurlijk platform voor een gebiedsplan dat zich op een Vitaal Platteland in Noordwest Overijssel richt, dus met een bredere scoop dan alleen bodemdaling. In het Klimaatakkoord is vervolgens de opdracht verwoord om per veenweidegebied een strategie (een Regionale Veenweidestrategie) op te stellen. Waar het IBP is gericht op samenwerking tussen de vier overheidslagen, gaat het Klimaatakkoord uit van een gebiedsproces waarbij ook maatschappelijke partijen zijn betrokken.

Provinciale Staten van Overijssel hebben in oktober 2020 de doelstellingen en werkwijze van de stikstofaanpak vastgesteld. Er wordt gewerkt in zes gebieden, waarvan Noordwest Overijssel er één is. Om een aantal gebiedsprocessen, dat inhoudelijk ook nog sterk verbonden is (veenweidestrategie en GGA stikstof), in hetzelfde gebied naast elkaar te laten lopen, vinden de overheidsbestuurders geen goed idee. Besloten is dat in één gebiedsproces,

CONCEPT

nu geheten Gebiedsgerichte aanpak Noordwest Overijssel, op te pakken en verder te ontwikkelen.

Regiegroep, Programmateam en drie Deelgebiedscommissies
Binnen de Gebiedsgerichte aanpak Noordwest Overijssel werken de gebiedspartners op verschillen niveaus samen. Voor Noordwest Overijssel als geheel aan de bestuurlijke gebiedstafel (Regiegroep) en aan de ambtelijke gebiedstafel (Programmateam). Daarnaast in drie deelgebiedcommissies. Deze deelgebiedcommissies zijn georganiseerd rondom de drie grote veengebieden in NWO: Wieden Weerribben, Staphorsterveld en Polder Mastenbroek/ Kamperveen.

De Regiegroep (bestuurlijk) en de Deelgebiedscommissies (met lokale vertegenwoordiging van stakeholders) werken samen aan het Toekomstperspectief voor de middellange (2030) en de lange (2050) termijn. Daarbij is de inbreng van de Regiegroep vooral strategisch en vanuit de beleidskant en die van de Deelgebiedscommissies vooral operationeel, vanuit de praktijk en gericht op draagvlak. De volgende stappen zijn de afgelopen periode gezet:

- Uitgangspunten voor de gebiedsgerichte aanpak

In januari 2021 hebben de Colleges van B&W van de gemeenten Steenwijkerland, Staphorst, Zwartewaterland en Kampen en van Gedeputeerde Staten en het DB van waterschap Drents Overijsselse Delta de Uitgangspunten voor de Gebiedsgerichte aanpak Noordwest Overijssel vastgesteld en hun algemene besturen (raden. Staten en AB) hiervan in kennis gesteld (2020/0318469). In de Uitgangspunten staat dat overheden en maatschappelijke partners werken aan een integraal Toekomstperspectief voor een leefbaar en vitaal platteland, dat economisch, ecologisch, milieutechnisch en waterhuishoudkundig duurzaam is en goed is om te wonen, werken en recreëren.

- Gebiedsdata en gebiedsanalyse

Per GGA-gebied zijn de gebiedsdata in kaart gebracht. Het resultaat is een brede verzameling gedetailleerde statistische gegevens afkomstig uit openbare bronnen van RIVM, BIJ12, CBS, PBL, aangevuld met gegevens die bij de provincie bekend zijn en van partijen uit de GGA-gebieden. De data zijn bij elkaar gebracht in een digitale tool, te raadplegen via https://ggahub-stikstof-overijssel.hub.arcgis.com/. De gebiedsdata zijn niet statisch, maar voortdurend in ontwikkeling. Zodra nieuwe data beschikbaar komen, worden deze verwerkt. De in de Uitgangspunten benoemde opgaven, zijn uitgewerkt in de Gebiedsanalyse die in 2021 is uitgevoerd. Zie deze link voor de Gebiedsanalyse Noordwest Overijssel. https://overijssel.notubiz.nl/document/10977404/1/Stand van zaken en vooruitblik aanpak stikstof). Hierin zijn opgaven en (beleids-)wensen geïnventariseerd uit de verschillende beleidsvelden, zijn verbanden gelegd tussen de verschillende thema's, hebben we Rode Draden uitgewerkt en zijn er conclusies getrokken over de thematiek die voor het komen tot een Gebiedsagenda en Toekomstperspectief van belang zijn. De Gebiedsanalyse is een gezamenlijk product van de Regiegroep Noordwest Overijssel, de Deelgebiedscommissies en het Programmateam. Uit de Gebiedsanalyse volgen de opgaven voor Noordwest Overijssel. De hoofdopgaven van de Gebiedsgerichte aanpak Noordwest Overijssel zijn het tegengaan van bodemdaling en de reductie van broeikasgassen (veenweide) en de reductie van stikstofuitstoot.

- Concept Startdocument (tevens Regionale Veenweidestrategie 1.0 (februari 2022).

De Gebiedsanalyse is verder ontwikkeld naar een concept-Startdocument. Zie deze link voor het concept Startdocument en Investeringsvoorstel Statenvoorstel+investeringsvoorstel+Gebiedsgerichte+aanpak+Noordwest+Overijssel (notubiz.nl). Het Startdocument is het vertrekpunt voor het gebiedsproces in Noordwest Overijssel, dat zal leiden naar een Toekomstperspectief met een uitvoeringsstrategie voor het gebied. Zowel de opgaven (het wat) als het proces (het hoe) staan erin beschreven. Alle 19 partners in dit gebiedsproces, vertegenwoordigd in de Regiegroep Noordwest Overijssel, bespreken dit concept-Startdocument in hun besturen. Het Startdocument, met als bijlage de

CONCEPT

Verkenning bodemdaling veenweidegebieden in Overijssel, is tevens de Overijsselse invulling van de Regionale Veenweidestrategie 1.0. Het Toekomstperspectief voor Noordwest Overijssel zal in 2023 de basis zijn voor de Regionale veenweidestrategie 2.0.

- Concept gebiedsagenda stikstof (2022).

De gebiedsanalyse is uitgewerkt tot een concept Gebiedsagenda stikstof met een eerste verkenning van kansrijke maatregelen, effecten en kosten gericht op stikstofreductie. Deze is als concept besproken in de Regiegroep NWO en vormt input voor het voorliggende PPLG.

Participatie in 3 Gebiedsdagen in eerste helft 2023
De uitwerking van en participatie in het PPLG hebben we in het eerste kwartaal van 2023 vormgegeven, samen met onze gebiedspartners, door het organiseren van 3 gebiedsdagen en daaropvolgende gesprekken in de Regiegroep (RNWO). Tijdens deze gebiedsdagen en in de RNWO hebben we input opgehaald voor zowel de Omgevingsvisie als het PPLG. Een beeldverslag is opgenomen in de bijlage.

1.4. Leeswijzer

In hoofdstuk twee worden de doelen van het PPLG en de opgave voor noordwest Overijssel uitgewerkt. Hoofdstuk 3 gaat in op de realisatiestrategie en hoofdstuk 4 gaat in op de aanpak voor de korte termijn, de middellange termijn en de lange termijn. In hoofdstuk 5 komen de middelen aan bod en in hoofdstuk 6 wordt het jaarplan beschreven.

CONCEPT

2. Uitwerking doelen PPLG

2.1. Inleiding

Voor de uitvoering van het PPLG werken we aan drie doelen:

1. Het realiseren van natuurherstel, een robuust watersysteem en minder emissies van broeikasgassen;
2. Het behoud en de versterking van de sociaaleconomische kwaliteit van het platteland;
3. Het realiseren van een toekomstbestendig perspectief voor de landbouw.

Deze doelen werken we in de achtereenvolgende paragrafen uit voor Noordwest Overijssel. Dit doen we mede in het licht van de 'Rode Draden' die Gebiedspartners voor NWO hebben benoemd.

Rode Draden

In 2021 is voor Noordwest Overijssel een Gebiedsanalyse uitgevoerd. De Gebiedsanalyse is een gezamenlijk product van de Regiegroep Noordwest Overijssel, de Deelgebiedscommissies en het Programmateam. Hierin hebben we 7 belangrijke thema's benoemd: landbouw, veenweide/bodemdaling, natuur, stikstof, water en overig ruimtegebruik. Uit de analyse van kansen en knelpunten, zijn de 'Rode Draden' gedestilleerd. Deze 'Rode Draden' worden in NWO herkend en erkend.

Inhoudelijke rode draden (uit de Gebiedsanalyse) zijn (op willekeurige volgorde, zoals vermeld in de Gebiedsanalyse):

1. Aanpak stikstof- en veenweide-/bodemdalingsproblematiek logische twee-eenheid in Noordwest-Overijssel. De uitdaging is samen plannen te maken met dalende emissies en broeikasgasssen en het tegengaan van bodemdaling gericht op de toekomst.
2. Naar een robuust watersysteem waarin gebruik en peil in balans zijn en maatwerk mogelijk is. Klimaatverandering maakt een robuust watersysteem noodzakelijk en we moeten op zoek naar een nieuw optimum waarbij gebruik en peil in balans zijn.
3. Bronmaatregelen zorgen voor reductie van stikstofemissie en robuustere natuur. Voor (deelgebieden in) Noordwest Overijssel is het de vraag hoe we de landelijke en lokale bronmaatregelen op de juiste wijze in kunnen zetten.
4. Versterken weidevogelgebieden biedt veel kansen. Weidevogels zijn indicatoren van het systeem (vernatting, passend beheer (maaien en bemesten), biodiversiteit). Het versterken van omstandigheden voor weidevogels biedt (koppel)kansen.
5. Samenwerking tussen natuur en landbouw levert voor allebei wat op. Agrariërs en natuurorganisaties werken lokaal samen om doelen te realiseren. In de gepolariseerde beeldvorming goede voorbeelden van hoe het óók kan. Natuurbeheerders en agrariërs kunnen van elkaar leren.
6. Verdienmodellen uit maatschappelijke diensten zijn voor duurzame landbouw van essentieel belang. Een betere vergoeding uit maatschappelijke diensten en het realiseren van maatschappelijke opgaven kan een belangrijke rol spelen voor de toekomst van de duurzame landbouw.
7. Spreiding recreatie en toerisme van belang voor leefbaarheid en sector zelf. Noordwest Overijssel is aantrekkelijk voor recreanten en toeristen, maar de drukte op en naar de twee concentratiegebieden is groot. Dat is niet aantrekkelijk voor de toeristen/recreanten noch voor de bewoners (leefbaarheid). Daarom wordt ingezet op spreiding door het jaar heen en fysiek door het aantrekkelijk maken van toeristische hotspots: de poorten aan de randen van de Wieden-Weerribben.

CONCEPT

2.2. Het realiseren van natuurherstel, een robuust watersysteem en minder emissies van broeikasgassen

Inleiding
In deze paragraaf werken we de opgaven natuur- water- en klimaat voor NWO uit (hierna groen/blauwe opgaven). We beschrijven wat dit betekent voor Noordwest Overijssel. Achtereenvolgens komen de thema's water, klimaat (incl veenweide), natuurherstel en stikstof aan bod. Per thema beschrijven we:

- Wat is het knelpunt?
- Wat is de opgave?
- Wat zijn koppelkansen?
- Wat zijn mogelijke maatregelen?

Ruimtebeslag groen/blauwe opgaven
Het totale gebied is 82629 ha groot en onderverdeeld in 10776 ha stedelijk en 71853 ha landelijk (natuur en landbouw). In onderstaande tabel is het areaal van de groen/blauwe opgaven opgenomen. Het gaat hier om opgaven die een ruimtebeslag hebben en niet over de opgaven waarbij er sprake is van reductie van de emissies van stikstof, lachgas en methaan. Hieruit blijkt dat in ruim 60 % van NWO verschillende groen/blauwe opgave samenkomen.

	Thema	opgave	termijn
	Areaal Natura 2000-gebieden met instandhoudings-doelen: voor maatregelen zie Beheerplannen/ Gebiedsanalyses (inclusief uitbreiding NNN in uitwerkingsgebieden)	12.981ha	
	Zoekgebied maatregelen Kader Richtlijn Water (waterkwaliteit) opgave oppervlakte- en grondwater: maatregelen bepalen in gebiedsproces	15 ha	2027
	Overgangsgebieden***: zoekgebied natuurinclusieve landbouw met leefgebied VHR soorten (zoals weidevogels) in boerenland i.c.m. vermindering stikstofemissie	11.823 ha	
	Veenweide opgave	19.000 ha	
	Uitbreiding bos /bossenstrategie (indicatieve meekoppelopgave)	200 ha	
	Overlap van gebieden onder 2-5	6376 ha	
	Groen blauwe dooradering	10% van de prioritaire gebieden*	
	Areaal uitwerkingsgebieden natuurinclusieve landbouw in combinatie met water, natuur en klimaat opgaven als percentage van landbouwareaal (areaal met meervoudige opgave) **	62 %	
	Programmatische Aanpak Grote Wateren IJsselvechtdelta		2050

*Prioritaire gebieden i.k.v. NPLG zijn de veenweidegebieden, de beekdalen en de overgangsgebieden. ** hieronder valt ook de opgave voor weidevogels. Zie ook aanvalsplan Grutto. ***Overgangszone / overgangsgebied. Komt uit Startnotitie NPLG voor gebieden waar doelen niet met sectoraal beleid gehaald kunnen worden. Hulpmiddel in de ruimtelijke ordening.

CONCEPT

2.2.1 Schoon water

Voor het PPLG Noordwest Overijssel komen de meest dwingende wateropgaven voort uit de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW). Een korte uitleg hieronder:
De Europese Kaderrichtlijn Water (KRW) heeft als doel de chemische en ecologische waterkwaliteit van het grond- en oppervlaktewater in Europa structureel te verbeteren. De KRW kent hiervoor meerdere planperioden van 6 jaar waarin maatregelen moeten worden genomen die leiden tot het behalen van de doelen. De derde planperiode eindigt eind 2027 en dat is het moment waarop de doelen bereikt moeten zijn. De KRW stopt daarna niet, en loopt dus door na 2027 (t.b.v. vasthouden van de doelen). De doelstellingen en maatregelpakketten en de daarbij behorende KRW-factsheets zijn vastgelegd in het Stroomgebiedsbeheerplan (voor ons: SGBP Rijn). Dit plan is opgebouwd uit de plannen van de rijksoverheid (Nationaal Waterprogramma en Beheerprogramma Rijkswateren), provincie (Regionaal Waterprogramma) en waterschap (Waterbeheer Programma). De uitvoering van de maatregelen en daarmee het behalen van de doelen zijn een wettelijke resultaatsverplichting. Tevens geldt er een rapportageplicht (3-jaarlijks). De rijksoverheid is verantwoordelijk voor de coördinatie, rapportage naar Brussel en het nemen van generieke maatregelen. De provincies stellen formeel de ecologische doelen vast (chemische doelen zijn voor het grootste deel voorgeschreven op Europees en deels nationaal niveau) en zijn verantwoordelijk voor de grondwaterkwaliteit- en kwantiteitsdoelen. De waterschappen zijn verantwoordelijk voor inrichtingsmaatregelen in het oppervlaktewatersysteem, emissiereductie op rwzi's, vergunningverlening en handhaving van puntlozingen en de monitoring van de oppervlaktewaterkwaliteit. Het terugdringen van diffuse lozingen zijn de verantwoordelijkheid van de sectoren waar dit speelt en/of generieke regelgeving vanuit de rijksoverheid (o.a. productenbeleid, mestbeleid en -wetgeving, gewasbeschermingbeleid– en regelgeving).

Een selectie van een aantal watersysteem gerelateerde opgaven en uitdagingen relevant voor het PPLG komen aan bod in deze paragraaf. Voor uitgebreidere informatie verwijzen wij u naar het Waterbeheerprogramma van het waterschap welke beschikbaar is via www.wdodelta.nl/waterbeheerprogramma.

Knelpunten
In het gebied NWO zijn de overschrijdingen van fosfaat en stikstof beperkt. De concentraties bevinden zich net iets boven of onder de norm voor de Kader Richtlijn Water (KRW). Voor ammonium wordt in polder Mastenbroek, Staphorsterveld en de Goot/Ganzendiep een grotere overschrijding geconstateerd. De oorzaak is niet geheel duidelijk. De ecologie is in meerdere wateren nog niet op orde. Deels komt dat doordat het herstel van de flora en fauna tijd nodig heeft en omdat de inrichting en (peil)beheer nog niet op orde zijn deels door een (na-ijlende) nutriëntenlevering. Vanuit de KRW gezien is de situatie gunstig maar is enige verdere daling van de nutriënten gewenst om op termijn een stabiele gunstige situatie te krijgen. Door de maatregelen vanuit de Rijksoverheid (mestvrije zones langs watergangen en de verlaging van de mestgift) en de extensivering van de landbouw die volgt vanuit dit generieke beleid zal deze gewenste daling naar verwachting vanzelf plaatvinden en zijn geen aanvullende maatregelen noodzakelijk. Van belang is wel dat de maatregelen doorgang vinden en dat er geen grootschalige verschuiving plaats vindt van grasland naar akkerbouw gecombineerd met bestrijdingsmiddelen (met negatief effect op de waterkwaliteit) en verlaging van het waterpeil.

Als gevolg van vernatting van veenbodems is er kans op tijdelijke achteruitgang van de waterkwaliteit.

Opgave/ maatregelen
De KRW-maatregelen zijn onder te verdelen in inrichtingsopgaven (vistrappen, natuurlijke oevers e.d.) en opgaven die de chemische kwaliteit van grond- en oppervlaktewater verbeteren (beperken emissies). In het gebied zijn er nog waterlichamen waar herinrichting moet plaatsvinden in het kader van de KRW; Goot/ganzendiep en Dedemsvaart. Voor het

CONCEPT

waterlichaam Goot/Ganzendiep is hiervoor nog grond grenzend aan het waterlichaam noodzakelijk. Nadere invulling moet nog plaatsvinden maar er moet rekening gehouden worden met circa 10ha benodigde grond. Voor de herinrichting van het waterlichaam de Dedemsvaart zijn kansen in combinatie met de renovatie van de N377 en dient rekening te worden gehouden met circa 5ha benodigde grond.
Het KRW-waterlichaam Vecht heeft een opgave voor de KRW; 5,4 km ontstenen van oevers en 25 ha natuurlijk inrichten van uiterwaarden. Geografische valt deze opgave deels in Noordwest-Overijssel en deels in Vechtdal. In 2023 zal bepaald worden waar de KRW-opgave ingevuld gaat worden. Het is te verwachten dat van deze KRW-opgave slechts voor een klein deel in NWO komt te liggen.

Overige waterkwaliteitsaspecten
Alhoewel de fosfaatconcentraties in de boezem voldoen aan de KRW-eisen zijn deze toch te hoog voor de Natura2000 natuurdoeltypen. Hiervoor moeten de concentraties verder naar beneden worden gebracht. Er wordt onderzoek gedaan naar het zuiveren van inlaatwater rondom de landbouwpolders. Dit vindt plaats in het kader van de Natura2000 beheerplannen. Mogelijk komt hiervoor nog een claim van enkele tientallen ha voor de aanleg van helofytenfilters. Waar deze helofytenfilters komen is nog niet bekend. Mogelijk lenen zich deze helofytenfilters zich ook voor meervoudige doelstelling.
Naast nutriënten en ecologie stelt de KRW ook eisen aan bestrijdingsmiddelen en zware metalen. In het PPLG zullen de opgaven die hieruit voorvloeien voor het landelijk gebied en de landbouwsector verder geconcretiseerd worden. En zal bepaald worden of en welke gebiedsgerichte maatregelen (naast generiek landelijk beleid) nodig zijn om de waterkwaliteitsdoelen te bereiken in 2027.

Koppelkansen
De aanpak van de schoon water gerelateerde opgaven kent een aantal gekoppelde opgaven:

- Extensivering van de landbouw als gevolg van generiek beleid (mestbeleid/ derogatie eraf)
- Minder bemesting/minder uitspoeling van nutriënten
- Behoud/ vergroting beschikbaarheid van zoet water
- Hogere peilen en aanpassingen systeem kunnen maaivelddaling beperken en bijdragen aan behoud veen. NB Een risico van vernatting van veengebieden is dat dit de eerste jaren leidt tot meer uitspoeling van nutriënten naar het oppervlaktewater.

2.2.2 Waterkwantiteit

De klimaatontwikkeling (zowel extreem natter als droger) vraagt om maatregelen in het watersysteem. Uitgebreide informatie staat in het Waterbeheerprogramma van het waterschap (www.wdodelta.nl/waterbeheerprogramma).

Knelpunten

Klimaatverandering
De belangrijkste min of meer autonome ontwikkelingen met gevolgen voor het watersysteem in NWO zijn klimaatverandering en maaivelddaling. Klimaatverandering heeft gevolgen voor het watersysteem en het beheer ervan. Meer neerslag in de winter en drogere zomers, als ook de zomerse extreme piekbuien betekent dat het watersysteem kwetsbaarder wordt en het beheer ervan op het scherpst van de snede moet.
In droge perioden en bij (dreigende) lage grondwaterstanden, streeft het waterschap met het (peil)beheer naar het maximum oppervlaktewaterpeil. In de hoger gelegen gebieden zonder wateraanvoer betekent dit dat we zoveel mogelijk water vasthouden en daarbij het maximum peil hanteren. In de lagergelegen gebieden is doorgaans wateraanvoer mogelijk. Samen met maatregelen voor het vasthouden van water in lagergelegen gebieden en deze wateraanvoer, hanteert het waterschap hier zo lang mogelijk het maximum peil. Dit kan met flexibel

CONCEPT

peilbeheer. Daarnaast dient spaarzaam omgegaan te worden met het beschikbare water. In geval van een (regionaal) watertekort zal het beschikbare water zo goed mogelijk worden verdeeld.

Maaivelddaling/veenweide
Door maaivelddaling ontstaan functie-conflicten. Rekening houdende met alle functies, de plaats in het watersysteem en de verschillende (water)opgaven is functiebediening niet altijd mogelijk.
In gebieden met veen geldt dat door de drooglegging het veen oxideert waardoor de bodem daalt. Deze veenoxidatie zorgt o.a. voor maaivelddaling, het verdwijnen van veen en CO2-uitstoot. Dit betekent voor het waterbeheer dat het steeds complexer en duurder wordt en in de huidige vorm op termijn mogelijk onhoudbaar is. Het waterschap richt zich op beperking van de maaivelddaling, een duurzaam beheer van het veenweidegebied en een bijdrage aan de landelijke klimaatdoelstelling voor het veenweidegebied. Ondersteunend hierbij is flexibel peilbeheer.

Toekomstbestendig (Water en Bodem Sturend)
De brief Water en Bodem Sturen van het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat2 bevat 33 richtinggevende keuzes vanuit het water- en bodemsysteem voor een aantal thema's met het oog op toekomstbestendigheid: water en bodem (voldoende en schoon water, ruimte voor water), veenweide, verziltende kustgebieden, hoge zandgronden en bebouwd gebied. Daarbij gaat het bijvoorbeeld om verhoging van het waterpeil in veenweidegebieden om CO2-uitstoot en bodemdaling tegen te gaan, verhoging van het grondwaterpeil in zandgebieden om verdroging tegen te gaan, ruimtelijk reserveren van 5-10% diepste polders voor waterberging en een richtinggevend kader voor bouwlocaties vanuit het water- en bodemsysteem. Met ruimtelijke inrichtingen geredeneerd vanuit de geschiktheid van de bodem moeten er keuzes worden gemaakt om nieuwe functies op de juiste plaats in te vullen.

Opgave

Klimaatverandering
Het is nodig om te blijven investeren in maatregelen om de waterbeschikbaarheid in het watersysteem te vergroten. Daarbij zoekt het waterschap uitdrukkelijk naar maatregelen om het water langer vast te houden of te bergen.

Maaivelddaling/veen*weide*
Het behoud van veen en het beperken van de maaivelddaling door klink en oxidatie van veen is in Noordwest Overijssel een belangrijk aandachtspunt bij het peilbeheer. Het is niet waarschijnlijk dat alle functies in het hele beheergebied kunnen worden bediend met de voor die functies gewenste peilen.

Water en Bodem Sturend
Met het uitgangspunt van Het waterschap vindt de toepassing van de principes van Water en Bodem Sturend bij ruimtelijke ontwikkelingen zeer waardevol. Met name het niet afwentelen van problemen in ruimte, tijd of van privaat naar publiek. De uitwerking van Water en Bodem Sturend naar de praktijk is nog volop in ontwikkeling binnen het waterschap.

Drinkwater
De drinkwatervoorziening staat onder druk als gevolg van droge zomers en een grotere vraag naar drinkwater. Vraag en aanbod zullen weer in evenwicht gebracht moeten worden. Stuurknoppen zijn de beïnvloeding van de vraagzijde en het op korte termijn realiseren van aanvullende wincapaciteit. Bovendien zal de kwaliteit bij bestaande winningen op orde

[2] Brief I&W 25-11-2022 IENW/BSK-2022/283041

CONCEPT

gebracht moeten worden. De opgave is om te zoeken naar toekomstbestendige winningen die ingepast worden in de PPLG-plannen en gebiedsontwikkelingen.
In deze regio zijn een tweetal bestaande drinkwaterwinningen (Engelse Werk en Sint Jansklooster) en een reservering (Koppelerwaard) aanwezig. Gedacht kan worden aan vergroting van de wincapaciteit bij Sint-Jansklooster of bijvoorbeeld bijmenging van oppervlaktewater (om overschrijding van winvergunningen te voorkomen) of bijvoorbeeld nieuwe onttrekkingen in de IJsselvallei. Hierbij kan worden gezocht naar concepten die weinig gevolgen hebben voor het bodem- en watersysteem (zoals winning oppervlaktewater uit de IJssel) of concepten die als integraal onderdeel van het gebiedsproces worden ingepast waardoor nadelige gevolgen op functies kunnen worden voorkomen (combinaties met natuur of extensieve landbouw).

Koppelkansen
De aanpak van de water gerelateerde opgaven (klimaatverandering, maaivelddaling, veenweide, toekomstbestendig) kent een aantal gekoppelde opgaven:

Extensivering landbouw

- Kan in veenweidegebieden bijdragen aan klimaatadaptatie
- Behoud/vergroting beschikbaarheid van zoet water
- Hogere peilen en aanpassingen systeem kunnen maaivelddaling beperken en bijdragen aan behoud veen.
  NB Door het voeren van hogere peilen neemt de berging in het watersysteem af en verhoogt het risico op wateroverlast.
  NB Een risico van vernatting van veengebieden is dat dit de eerste jaren leidt tot meer uitspoeling van nutriënten naar het oppervlaktewater.
- Groenblauwe dooradering
- Biedt ruimte voor opvang van extreem natte en droge omstandigheden, vasthouden/bergen water langs waterlopen, schaduw voor koeien, infiltratie langs diepe doorworteling, betere beschikbaarheid grondwater door diepe doorworteling, bemestingsvrije stroken, KRW-zones, bosstrategie en/of ecosysteemdiensten.

Maatregelen
Een aantal van de 33 richtinggevende keuzes in de brief Water en Bodem Sturend zijn specifiek van belang voor laagveengebieden en zijn hieronder beschreven.

Nr. 25 Grondwaterstand 20 – 40 cm onder maaiveld.
We bewegen (waar passend) toe naar een grondwaterstand van 20 cm tot 40 cm onder maaiveld, afhankelijk van de bodemcompositie, omstandigheden van het watersysteem en de behoeften van het gebied. Hiermee wordt bereikt dat bodemdaling wordt geminimaliseerd en uitstoot van broeikasgassen wordt gereduceerd. Dit wordt in NPLG gebiedsprocessen door alle betrokken partijen samen uitgewerkt.

Nr. 26 Minder aanvoer gebiedsvreemd water.
We minimaliseren de aanvoer van gebiedsvreemd water. De provincies en waterschappen maken in gebiedsprocessen ruimte voor het vasthouden en bergen van zoveel mogelijk gebiedseigen water. Daardoor houden we zoveel mogelijk zoetwater beschikbaar voor peilopzet en tegengaan van verzilting. Met name in perioden van droogte zal externe aanvoer toch nodig blijven. Vanwege alle mogelijke vernattingsmaatregelen in de veenweidegebieden zal de vraag naar externe aanvoer toenemen. Juist in droge periodes neemt de veenoxidatie toe als de waterpeilen uitzakken.

Nr. 27 Duurzaam beheer landbouwgronden en veengronden.
We beheren onze landbouwgronden duurzaam. We voorkomen hiermee onomkeerbare oxidatie van veen en behouden ook voor de toekomst waardevolle landbouwgronden. We werken maatregelen voor beheer van landbouwgronden op het gebied van materieel,

CONCEPT

nutriënten, gewasbeschermingsmiddelen etc. uit. Het Rijk vraagt provincies stevig in te zetten op het behoud van grasland.

2.2.3 Veenweide

Knelpunten
Het veenweidegebied is een gebied waar veel opgaven samen komen en waar een grote transitiedruk op het gebied staat vanuit overheidsdoelstellingen. Er liggen in de veenweiden uitdagingen op het gebied van broeikasgasuitstoot, bodemdaling en -kwaliteit, waterkwaliteit en op nabij liggende natuurgebieden en de biodiversiteit. Er heerst landschapspijn. Vitaliteit van kleine kernen staat onder druk en heeft baat bij een stevige landbouwstructuur.

De veengronden kennen een aantal knelpunten die naar verwachting verergeren als gevolg van klimaatverandering.

Het veenweidegebied in NWO bestaat uit organische gronden, die volledig of gedeeltelijk uit veen bestaan. Door daling van het grondwater staat dat veen meer bloot aan lucht en oxideert de grond. Bij deze verbranding komen broeikasgassen vrij zoals koolstofdioxide (CO2) maar ook lachgas (N2O) en soms methaan (CH4). Deze broeikasgassen komen in de atmosfeer en dragen bij aan het opwarmen van het klimaat. Hierdoor daalt ook de bodem.

Voor de huidige gebruiksfuncties verlagen we kunstmatig de (grond)waterstand. Dit leidt tot bodemdaling waardoor opnieuw verlaging van het waterpeil nodig is (peil volgt functie). Dit proces van waterpeilverlaging, gevolgd door bodemdaling, is al eeuwen bezig. Het doorbreken van deze vicieuze cirkel is een probleem. De bodemdaling verschilt in de deelgebieden, maar wordt momenteel ingeschat op gemiddeld ca. 0,5-1,0 cm per jaar.

Toelichtend:
Ongeveer 3-4 % van de totale CO2 -eq. uitstoot komt uit de veenweidegebieden, als gevolg van veenoxidatie. Veenoxidatie vindt plaats boven de grondwaterstand, waar zuurstof in de bodem dringt. Er komt daarbij het broeikasgas CO2 vrij. Door het verdwijnen van veen in de vorm van CO2 treedt ook bodemdaling op. Veenoxidatie is een complex proces waarin veel factoren een rol spelen. Belangrijke factoren zijn de temperatuur, de zuurstofindringing en bodemvocht (bepaald door onder andere de grondwaterstand), de dikte van een eventueel kleidek en het type veen. In warme droge zomers is er sprake van meer veenoxidatie, meer CO2 en meer bodemdaling.

Opgave
In de Klimaatwet is vastgelegd dat in 2030 de uitstoot van broeikasgassen uit veenweidegebieden in Nederland moet zijn gereduceerd met 49% ten opzichte van 1990, en in 2050 met 95% 1Mton CO2-reductie in 2030. Hierin is een CO2-reductiedoel voor veenweidegebieden afgesproken van 1 megaton in 2030. Indicatief wordt aangehouden dat Noordwest Overijssel 10% moet bijdragen. Dit komt overeen met een reductieopgave van 100.000 ton CO2-eq per jaar. Ter vergelijking, in Noordwest Overijssel leidt oxidatie van veenweidegebied momenteel alleen al tot een uitstoot van ca. 200.000 tot 300.000 ton per jaar van het broeikasgas CO2 3. Hierbij zijn andere broeikasgassen niet in meegenomen.
NB. Opgemerkt dient te worden dat het bovengenoemde alleen (de reductie van) broeikasgasemissie uit het veenweidegebied in Noordwest Overijssel betreft en niet uit (veenhoudende) Natura2000-gebieden in Noordwest Overijssel.

Voor de veenweidegebieden wordt gestreefd naar vernatting tot een grondwaterstand van 20 tot 40 centimeter beneden maaiveld in de veenweidegebieden, zoals ook is meegegeven in de kamerbrief Water en bodem sturend van 28 november 2022. Hierop wordt gericht omdat deze grondwaterstand, volgens de huidige inzichten, zorgt voor een minimale uitstoot van emissies uit de veenbodem en daarbij een afremming van de bodemdaling. De opgave treft ca. 20.000 ha landbouwgrond in NWO, zo'n 10% van het totale landbouwareaal in Overijssel.

Werken aan de opgave betekent niet dat overal evenveel vernatting nodig is. Dit is afhankelijk van bodemsamenstelling, omstandigheden watersysteem en behoeften van het gebied. In een aantal polders in NW Overijssel zijn de peilen al ingeregeld op 20 tot 40 cm beneden maaiveld. Ook is in delen van het gebied een kleilaag op de veengrond aanwezig, waardoor het veen ter plaatse minder snel oxideert. In die specifieke gebieden is de opgave beperkt mits er geen peilverlagingen doorgevoerd gaan worden. Belangrijk aandachtspunt bij vernatting is de toenemende vraag naar (gebiedseigen)zoetwater voor het behalen van de hogere peilen. Een ander belangrijk aandachtspunt is de afnemende waterbergingscapaciteit als gevolg van de hogere peilen. Door de geringe drooglegging kan aan de norm voor wateroverlast niet worden voldaan en bieden de klassieke oplossingen (vasthouden, bergen, afvoeren) waarschijnlijk onvoldoende perspectief. Nader onderzoek moet uitwijzen wat dit betekent voor Noordwest Overijssel.

Koppelkansen
De aanpak van veenweideproblematiek haakt in op de aanpak van een aantal andere opgaven in Noordwest Overijssel. Een aantal belangrijke gekoppelde opgaven zijn:

- de aanpak van de stikstofemissie;
- de aanpak van droogte;
- waterkwaliteit (KRW);
- behoud natura2000 gebieden
- weidevogelbeheer
- de energietransitie;

[3] Afgeleid uit de rapportages 'Verkenning bodemdaling veenweidegebied Overijssel', juni 2020 door Inframen en 'Notitie CO2-emissieberekeningen voor de provincie Overijssel', juni 2022 door G. van Staveren, uitgaande van de berekeningsmethode van Infram. Er wordt gewerkt aan een landelijke berekeningsmethode SOMERS, die andere uitgangspunten hanteert, waardoor de berekeningsresultaten verschillen.

Een voorbeeld is dat het extensiever gebruik van de grond (lagere veebezetting per hectare) t.b.v. lagere stikstofuitstoot het mogelijk maakt om het grondwaterpeil plaatselijk te verhogen. Andersom biedt de aankoop van grond (incl. bedrijf) t.b.v. vernatting, mogelijkheden voor extensivering van omringende melkveebedrijven (qua veebezetting per hectare).

Maatregelen en instrumenten
Een belangrijke vraag die bij veel partijen leeft is welke maatregelen er op welk termijn getroffen worden in het veenweidegebied waar iemand woont, werkt of recreëert. Met name agrarische ondernemers willen een toekomstperspectief weten voor hun bedrijf. Het veenweidegebied in Noordwest Overijssel is complex en uniek. Hierdoor kan er niet simpelweg één 'goedwerkende' maatregel uitgerold worden over het gehele gebied. Uit opgedane kennis blijkt dat er veel maatwerk in de deelgebieden nodig is, doorgaans meer dan in andere veengebieden in Nederland. Dit komt voornamelijk doordat in Overijssel de gebieden plaatselijk sterk verschillen in eigenschappen van het bodem- en watersysteem. Wat in een bepaald deel van het veenweidegebied kan werken, werkt mogelijk in het andere gebied dus averechts.

Om deze reden worden dan ook plaatselijk praktijk proeven (pilots) uitgevoerd, vaak in combinatie met een gebiedsproces (zie ook paragraaf 3.5 voor toelichting en uitgebreidere voorbeelden). Een voorbeeld is het onderzoek naar onderwaterdrainage in veenweide in de omgeving van Rouveen. Uit deze proeven is o.a. gebleken dat deze maatregel, die in veenweidegebieden in west-Nederland wel goed werkt, lokaal in het veenweidegebied van Noordwest Overijssel niet goed of anders uitwerkt. Lokale verschillen in bodem, kwel en wegzijging vragen dus om verschillen in aanleg qua diepte afstand en type (met verzameldrain, of drukdrainage). Het dus belangrijk dat maatregelen goed worden onderzocht.

Vanwege de diversiteit van de gebieden in noordwest Overijssel wordt er gekeken naar een breed maatregelenpakket. De veenweide opgave is groot, alle maatregelen worden daarbij onderzocht. Technische maatregelen en bodemmaatregelen kunnen ongewenste effecten hebben, daarom is ook nodig om deze effecten te onderzoeken en in beeld te brengen. Maatregelen t.b.v. de veenweideopgave die momenteel worden onderzocht op toepasbaarheid zijn:

- technische maatregelen waarmee het grondwaterpeil gestuurd kan worden, zoals:
  - verhogen slootwaterpeil in combinatie met een onderwaterdrainagesysteem (passief waterinfiltratiesysteem)
  - Het aanbrengen van drukdrainagesysteem in het veenweideperceel (actief waterinfiltratiesysteem)
  - Slootafstand verkleinen en meer greppels aanleggen
  - Realiseren van hydrologische bufferzones.
- bodemmaatregelen, zoals:
  - Het inbrengen van klei in veenweidepercelen (klei in veen);
  - Het opbrengen van zandgrond of bezanden van veenweidepercelen (overlagen)
  - Het opbrengen van kleigrond op veenweidepercelen (klei op veen)
  - Het omkeren van het bodemprofiel van (dunne) veenbodems op zandgrond (profiel keren)

Ook wordt gekeken naar instrumenten die gebruikt kunnen worden in de veenweideopgave. Deze instrumenten zijn gericht op aanpassing in beheer en bedrijfsvoering van agrarische bedrijven en terrein beherende organisaties.
Instrumenten die beschouwd worden als instrumenten met potentie voor het gebied zijn:

- Compensatie inkomsten uit agrarisch natuur- en landschapsbeheer (ANLb)
- Compensatie inkomsten uit weidevogelbeheer
- Compensatie inkomsten uit stikstofgelden
- Compensatie inkomsten uit Valuta voor Veen
- Overstap naar andere landbouwvorm, zoals natte teelten

CONCEPT

- Compensatie inkomsten uit energieopwekking (zonnepanelen of windmolens)
- Compensatie uit of volledig overstappen naar overige inkomstenbronnen, zoals recreatie, toerisme, horeca en dienstverlening

Niet elke maatregel is op grote schaal wenselijk en even goed toepasbaar in elk gebied. Om te komen tot de juiste maatregel in een gebied moet zoals eerder aangegeven worden samengewerkt met alle (lokale) partijen.

Deelgebieden
Noordwest Overijssel is voor de veenweideopgave ingedeeld in 3 deelgebieden: Mastenbroek-Kamperveen, Wieden-Weerribben (en omgeving) en Staphorsterveld. Dit zijn dezelfde gebieden als in de gebiedsgerichte aanpak voor de stikstofopgave worden gebruikt. Het bodem- en watersysteem in de deelgebieden werkt verschillend. Ook binnen de gebieden zijn er lokaal verschillende subsystemen. Het is daarom van belang ook het plaatselijke bodem- en watersysteem te beschouwen bij het toepassen van een maatregel of een instrument.

- **Wieden-Weerribben en omgeving**

Binnen het deelgebied Wieden-Weerribben en omgeving is een grote diversiteit in bodem- en watersysteem. De Weerribben en Wieden zijn Natura2000 gebieden met veenmoeras gerelateerde natuurdoeltypen. Het waterpeil is er hoger dan de landbouwpolders die het natuurgebied omringen. Ten westen van de Wieden en Weerribben liggen landbouwpolders (veeteelt) tussen het natuurgebied en de Noordoostpolder in. Deze kenmerken zich door de aanwezigheid van een laag klei boven op het veen, die dikker wordt (tot circa 1 meter dik) in de richting van de oude zuiderzeedijk. Door een peilverschil van 3 à 4 m met de dieper gelegen Noordoostpolder zijgt hier veel grondwater weg richting het westen, waardoor bodemdaling plaatsvindt. Ook treedt er wegzijging op naar andere lager gelegen polders rondom Scheerwolde. Meebewegen met het oppervlaktewaterpeil met de bodemdaling om te voldoen aan de voor landbouw gewenste drooglegging of om te voorkomen dat laagste gelegen percelen in de polder inunderen betekent een groter peilverschil tussen natuurgebied en landbouwpolders. De consequentie daarvan is dat er nog meer water wegzijgt uit het natuurgebied. De bodemdaling in de klei-op-veen-polders kan deels worden geremd met een dicht netwerk van onderwaterdrainage (afstand 4 meter). Wel vraagt dit om de aanvoer van meer water naar het gebied met een goede kwaliteit als deze maatregel grootschalig wordt ingezet. Op grote schaal is deze maatregel dus niet haalbaar. Ook gaat aan de randen van de polders de wegzijging te snel, waardoor de maatregel hier niet werkt niet. Langs de randen van het natuurgebied is het vanwege kwelwater juist wel voldoende nat en is de veenweideopgave lokaal kleiner.

Een ander kenmerkend gebied bestaat uit de landbouwpolders ten oosten van de Weerribben, rondom Scheerwolde, en ten westen van Giethoorn. Veel van deze polders worden intensief gebruikt door agrarische bedrijven. Het veen is hier op diverse plekken dun en mogelijk al verdwenen. Sommige van deze polders hebben een veel lager peil dan het peil in het natuurgebied (meer dan 2 m peilverschil). Dit leidt tot wegzijging van relatief veel water uit het natuurgebied en veel kwel in deze diepe polders. Doordat het veen in deze polders grotendeels is verdwenen en het overgebleven veen snel oxideert, is het de verwachting dat ten aanzien van de veenweideopgave er geen grootschalige maatregelen genomen hoeven worden: er moet relatief veel geïnvesteerd worden om het resterende veen te behouden in de polders. Verwacht wordt dat bodemdaling de komende decennia hier stabiliseert. Echter, om wegzijging uit het natuurgebied, en daarmee verdroging en bedreiging van natuurwaarden, tegen te gaan is het wel nodig om lokaal hydrologische bufferzones te realiseren.

- **Kamperveen/ Mastenbroek**

De Mastenbroekerpolder is een veenpolder tussen de IJssel, het Zwarte Water, IJsselmuiden/Kampen en het Kampereiland die vooral bestaat uit landbouwgronden. In het noordwesten bevindt zich de Koekoekspolder, die veel lager ligt (circa 2 meter) dan de rest van de Mastenbroekerpolder. In de Koekoekspolder is glastuinbouw een belangrijke functie. Het Kamperveen bestaat uit de veengronden die ingeklemd liggen tussen IJssel en de hoge

CONCEPT

gronden ten zuiden van de IJssel. De bodemopbouw in de Mastenbroek en Kamperveen bestaat grotendeels uit veengrond met een kleidek. De dunste veenlagen bevinden zich aan de zuidrand. De dikste bevinden zich bij Genemuiden (plaatselijk meer dan 3 meter dik). In beide gebieden vindt bodemdaling plaats door drooglegging van het veen.

De veenweide opgave in Kamperveen is anders dan in de Mastenbroekpolder. Door grote wegzijging van water uit de Mastenbroekerpolder naar de Koekoekspolder daalt de bodem in de randzone rond de Koekoekspolder snel en kan er lokaal sprake zijn van water op maaiveld bij hoogwatersituaties. Bij het verlagen van het peil in de randzone om de landbouwfuncties te faciliteren daalt de bodem nog sneller en breidt deze zone zich steeds verder oostwaarts uit. Aan de zuidoostzijde van de Mastenbroekerpolder (en ook in het Kamperveen) treedt juist verdroging op van de gronden. Dit wordt veroorzaakt door de combinatie van grote peilvakken en ongelijkmatige bodemdaling.

Om bodemdaling in de beide polders te vertragen zijn meerdere maatregelen naar verwachting een optie, zoals peilvakverkleining, het opzetten van zomerpeil, het verkleinen van slootafstanden, het plaatselijk toepassen van waterinfiltratiesystemen, maar ook het gebruik van instrumenten zoals weidevogelbeheer. Een combinatie van maatregelen wordt als kansrijker gezien dan een enkele maatregel4. In de randzone van de Koekoekspolder in Mastenbroek wordt een hydrologische bufferzone ook als kansrijk beschouwd5. Deze zone zorgt naar verwachting voor een afname van 35% van de bodemdaling in de hele Mastenbroekpolder ten opzichte van de huidige situatie. Deze hydrologische waterbuffer kan in tijden van droogte worden ingezet voor Mastenbroek. Omdat de waterbuffer wordt gevuld met kwelwater vanuit de Koekoek, zal inzet bij droogte ook bijdragen aan de waterkwaliteit in Mastenbroek (geen inlaat van voedselrijker water vanuit IJssel en Vecht nodig). Daarnaast kunnen met deze waterbuffer nog andere doelen worden gerealiseerd: meerlaagsveiligheid (compartimentering - deltaprogramma), optimalisatie glastuinbouw (waterberging niet meer in Koekoek maar in waterbuffer), energieopwekking (drijvende zonnepanelen) etc. (rapport randzone Inframm).

- **Staphorsterveld**

Het gebied helt licht af van oost naar west. De afwatering vindt overwegend in oost-westelijke richting plaats richting het Zwarte Water. Kenmerkend voor het gebied is het dikker worden van het veenpakket van oost naar west. Tevens wordt het gebied van oost naar west minder zandig. Halverwege de Olde Maten wordt het veen bedekt met een dunne laag klei, die in de richting van het Zwarte Water steeds dikker wordt tot circa 3 meter dik. Ten zuiden en ten oosten van de Olde Maten is de veendikte ten hoogste circa 1.5 meter dik.

In het westen van het gebied is er sprake van een suboptimale situatie bij de overgang tussen landbouwpolders rondom Natura2000-gebied de Olde Maten. Het veen in de Olde Maten zelf wordt in sommige delen snel dunner. Met het huidig peilbeheer in het natuurgebied zal het veen op den duur geheel verdwijnen. De veengebieden rondom het natuurgebied zijn ook op de meeste plekken in droge situaties relatief nat. In deze gebieden is er sprake van goed doorlatende bodems en op diverse plaatsen een kwelsituatie. De bodemdaling en veenoxidatie in de veengebieden rondom het natuurgebied is over het algemeen beperkter. Dit komt doordat veel plekken rond het natuurgebied ook in droge periodes relatief nat zijn en de aanwezigheid van een laag klei op het veen, die veenoxidatie helpt te voorkomen.

In Staphorsterveld blijft het echter een suboptimale situatie voor met name het natuurgebied en de omliggende landbouwgronden. Plaatselijk kunnen maatregelen worden genomen, om de situatie te optimaliseren, of kunnen instrumenten worden gebruikt in het kader van de veenweideopgave. Op basis van praktijkproeven (pilots) met onderwaterdrainage in dit gebied is gebleken dat voor de toepassing hiervan goed gekeken moet worden naar de (hydrologische) werking van het bodem- en watersysteem. Onderwaterdrainage heeft hydrologisch gezien namelijk beperkt effect in het Staphorsterveld vanwege de relatief hoge

4 Onderzoek behoud veenweidegebied Mastenbroek, v.0.9, Infram en BWZ, december 2022.
5 Aanpak randzone Koekoekspolder en behoud veenweidegebied Mastenbroek, v.1.0, Infram, februari 2022.

CONCEPT

zomergrondwaterstanden in het gebied. Deze worden veroorzaakt door zowel de aanwezigheid van kwel als het feit dat in het westelijke deel de grondwaterstand sterk wordt beïnvloed door het peil van het oppervlaktewater. Doordat er al hoge grondwaterstanden zijn is het effect minder groot. Voor individuele percelen kan een maatregel als onderwaterdrainage nog wel interessant zijn.

Ook is in dit gebied in het verleden plaatselijk grondverbetering toegepast, zandgrond opgebracht of het bodemprofiel gekeerd. Bij het laatste wordt het zand onder het veen naar boven gehaald en zoveel mogelijk veen onder de grondwaterspiegel gebracht, met als doel de veenoxidatie- en daarmee de uitstoot van broeikasgassen en bodemdaling- te reduceren. Het keren van het bodemprofiel of overlagen met grond is mogelijk voor de oostelijke gronden met een relatief dunne veentoplaag interessant. Om deze reden worden in het gebied ook twee VIPNL pilots gestart op dit thema, waarbij deze maatregelen in de praktijk worden onderzocht.

2.2.4 Natuurherstel

Knelpunt
De natuur In NWO is niet op orde. In de beheerplannen Natura 2000 beheerplannen - BIJ12. staat de huidige toestand van natuur beschreven.

Opgave/ maatregelen

Natuurdoelanalyses
Uit de Natuurdoelanalyses blijkt dat er voor De Wieden en Weerribben aanvullende natuurherstelmaatregelen (o.a. verlaging concentraties fosfaat en stikstof) nodig zijn om de instandhoudingsdoelstellingen te kunnen bereiken. Maar ook de natuur in de Olde Maten / Veerslootlanden vraagt om monitoring (zie Brief van GS over vaststellen Natuurdoelanalyses Provincie Overijssel (notubiz.nl)).

Realisatie instandhoudingsdoelen Natura 2000
Dit is een bestaande opgave. In de Wieden worden in diverse deelgebieden maatregelen uitgewerkt. In de Weerribben zijn in Noordmanen en Kooi van Pen de natuurmaatregelen gericht op behoud en uitbreiding van verschillende verlandingsstadia. Daarvoor worden petgaten gegraven, bovengrond afgeschraapt en bosopslag verwijderd en het creëren en verbinden van leefgebied voor een aantal doelsoorten. Het waterpeil wordt verhoogd, met hydrologische effecten in de naastgelegen Baarlingerpolder. De uitstoot van stikstof en de uitstoot van koolstof a.g.v. de maatregelen in de Wieden en de Weerribben heeft aandacht. In Oldematen Veerslootlanden is de natuurontwikkeling afgerond met de realisatie van 1000 ha aaneengesloten nieuwe natuur. Ook de onderhoudstatus van bestaande natuur vraagt aandacht. De maatregelen zijn beschreven in de beheerplannen/ gebiedsanalyses. Deze opgave omvat ook de uitbreiding van het NNN conform de afspraken van het Natuurpact. In beheerplannen voor natuurgebieden zijn maatregelen beschreven die worden uitgevoerd (zie Natura 2000 beheerplannen - BIJ12)

Aanvullend areaal nieuwe natuur voor VHR-doelen
Deze opgave voor aanvullend nieuw areaal natuur is nog niet toebedeeld aan de PPLG-gebieden. In het voorjaar zal duidelijk worden om welke natuurdoelen het gaat. Dan kan bepaald worden waar deze gerealiseerd worden. Verwachting is dat het in Overijssel gaat om ca 6.000 tot 8.000 ha te realiseren in 2050. Opgave is een deel hiervan - ca 2.450 ha - voor 2030 te realiseren.

Aanvullend areaal natuurinclusieve landbouw voor leefgebied voor VHR-soorten (o.a. weidevogels) in boerenland. Voorjaar 2023 zal duidelijk worden om welke natuurdoelen het gaat en hoe groot het ruimtebeslag is. Dan kan bepaald worden waar deze gerealiseerd

CONCEPT

worden. De verwachting is dat het in Overijssel gaat om tot ca 58.000 ha in 2050, waarvan een derde te realiseren tot 2030.

Koppelkansen
In verschillende projecten en andere samenwerkingsvormen werken agrariërs en natuurorganisaties samen om doelen te realiseren die voor beide kanten voordeel opleveren. Dit natuurinclusief boeren gaat bijvoorbeeld om weidevogelbeheer en natuurbeheer door agrariërs en om het opbrengen van maaisel op akkerland ten behoeve van grondverbetering, met minder kunstmest en minder droogtestress tot gevolg. Vooral in een zone rondom Natura 2000-gebieden biedt samenwerking tussen natuur en landbouw kansen voor boeren die niet meer in dieraantallen groeien, maar wel een rol kunnen hebben in natuurbeheer. Wij zien kansen om de opgave vooral te realiseren in gebieden waar voor de landbouw sprake is van beperkingen vanuit veenweidebodem, stikstof en water. Langjarige beloning van agrarisch natuurbeheer kan een bouwsteen van het agrarisch verdienmodel zijn.

Weidevogels zijn iconen voor de veenweidegebieden. Het zijn indicatoren van het systeem (vernatting, stabiliteit in beheer, biodiversiteit). Met het versterken van de omstandigheden voor weidevogels werken we daarmee tegelijk aan verschillende opgaven. Denk hierbij aan duurzaam waterbeheer, tegengaan bodemdaling en de C02-uitstoot omlaag brengen, kansen voor reductie van stikstofuitstoot, een grotere biodiversiteit (naast vogels ook andere dieren en planten) en behoud van het unieke en kwetsbare open landschap. Wat je verliest door te extensiveren, kun je mogelijk verdienen uit maatschappelijke diensten (o.a. agrarisch natuurbeheer).

Bij de natuurmaatregelen komt veel organisch materiaal vrij. Een deel van dit organisch materiaal (maaisel) wordt afgezet in de landbouwketen als bodemverbetering. Een grote hoeveelheid vrijkomend veenmateriaal (aantal miljoenen m3's) bij het graven van petgaten wordt in de Beulakerwiede onder het wateroppervlak opgeslagen. Daardoor wordt de CO2-uitstoot van het uitgraven van de petgaten geminimaliseerd.

Ook in Overijssel zijn er recreatieondernemers die zich richten op natuurinclusief ondernemen. In de zones rondom natura2000 gebieden kan extensieve recreatie een goede invulling zijn.

2.2.5 Stikstof

Knelpunt
Een deel van de natuur in Noordwest Overijssel is (sterk) overbelast door stikstof die in de natuur neerslaat. Hierdoor gaat de natuurkwaliteit achteruit, vooral in de Natura 2000 gebieden de Weerribben en de Wieden en Olde Maten - Veerslootlanden.

Door jurisprudentie kunnen vergunningen voor ontwikkelingen die stikstof uitstoten alleen worden verleend wanneer voldoende concreet en gebiedsgericht onderbouwd kan worden dat door maatregelen de benodigde depositiedaling en daarmee de natuurdoelen worden bereikt. Om Nederland weer van het 'slot' te halen en de achterruitgang van de natuur tegen te gaan zijn maatregelen nodig om de stikstofemissie te reduceren.

Broeikasgassen
Naast CO2 uit veenweide moet de uitstoot van methaan en lachgas moet landelijk met 6,7 Mton CO2 eq. worden verminderd. Dit gebeurt grotendeels via extensivering, maar er zal zeker nog een aanvullende opgave zijn. Het aandeel van de Provincie Overijssel hierin is nog niet bekend.

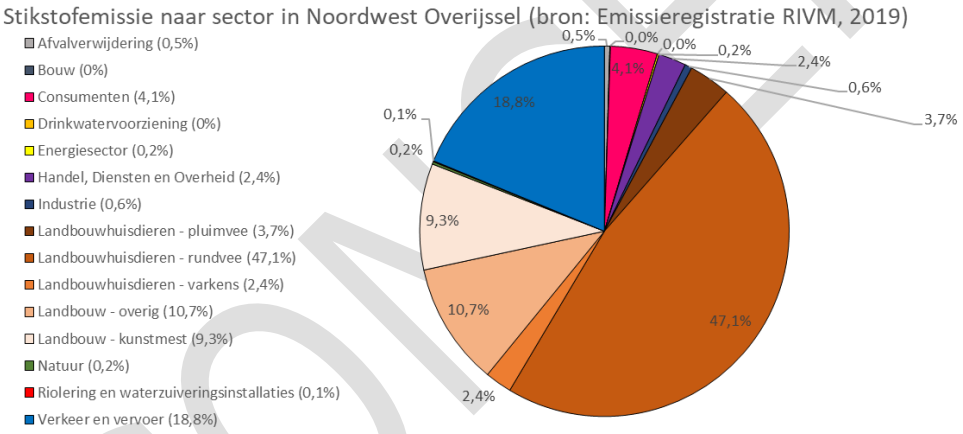
CONCEPT

Opgave
Noordwest Overijssel heeft een totale stikstofemissie van ca. 3.402 ton/jaar (emissieregistratie RIVM). Onderstaand figuur toont aan welk aandeel elke sector heeft in de totale stikstofemissie van Noordwest Overijssel.

We willen in Overijssel 50 % van de stikstofemissie reduceren. Dat komt voor Noordwest Overijssel overeen met circa 1700 ton stikstof per jaar. In de Wet Stikstofreductie en Natuurverbetering (Wsn) staat dat in 2030 50 % van de omgevingswaarde moet zijn gerealiseerd moet zijn gereduceerd. Dat correspondeert met 26 % emissiereductie. In 2035 gaat het om 74 % van de omgevingswaarde, waarvoor 50 % emissiereductie nodig is. In de autonome ontwikkeling wordt circa 10 % emmissiereductie gerealiseerd. Aanvullend is een reductie van 40 % nodig.

Landbouw en verkeer en vervoer zijn de grootste uitstotende sectoren in Noordwest Overijssel. In Noordwest Overijssel hebben er ongeveer 200 agrarische bedrijven een grote stikstofuitstoot (>2.000 kg stikstof).

Meer feiten en cijfers van de gebiedsanalyse met betrekking tot de stikstofuitstoot in Noordwest Overijssel kunnen worden geraadpleegd via de volgende link: https://overijssel.notubiz.nl/document/10977404/1/Stand van zaken en vooruitblik aanpak stikstof).

Figuur: Stikstofemissie Noordwest Overijssel per sector, cijfers 2019. Bron: Emissieregistratie RIVM (www.emissieregistratie.nl).

Koppelkansen
De twee hoofdopgaven van de Gebiedsgerichte Aanpak Noordwest Overijssel, de aanpak van bodemdalingsproblematiek van veengronden en de aanpak voor de reductie van stikstofemissie, haken stevig in elkaar. In 2030/2035 dient de stikstofuitstoot gehalveerd te zijn en zal de bodemdaling geremd moeten zijn door met name hydrologische maatregelen. Het veenweidegebied zal dan veel natter zijn. Een hoger grondwaterpeil draagt bij aan het tegengaan van C02 uitstoot.

De uitdaging is samen een plan te maken met een dalende stikstoflijn en het tegengaan van bodemdaling gericht op de toekomst, waarbij we de verschillende schaalniveaus (watersysteem, deelgebied, polder) bekijken.

CONCEPT

2.3. Het behoud en de versterking van de sociaaleconomische kwaliteit van het platteland

Deze paragraaf beschrijft de tweede pijler van het PPLG voor Noordwest Overijssel. Het behouden en versterken van de sociale en economische kwaliteit van het platteland. De derde pijler, het perspectief voor de landbouw, komt in de volgende paragraaf aan bod. Voor het behalen van de doelen van het PPLG zijn de drie pijlers essentieel en onlosmakelijk met elkaar verbonden.

Noordwest Overijssel is uniek
De kop van Overijssel is een uniek gebied met bijzondere kwaliteiten. Het grootste veenmoeras van noordwest Europa, met de grootste toeristische trekker van ruraal Nederland: Giethoorn. De IJsseldelta is Nederland in het klein, een laaggelegen delta waarin veen, klei en zand tussen oude rivierarmen en hooggelegen stuwwallen en keileembulten het landschap en grondgebruik bepalen. Met een bijzondere verwevenheid van landbouw, natuur, bodem, cultuur en recreatieve infrastructuur. Met waardevolle kwaliteiten van natuur, water en landschap. In het gebied liggen daarom het Nationaal Park Wieden-Weerribben, het Nationaal Landschap IJsseldelta, een deel van de Unesco-waardige Koloniën van Weldadigheid en de Natura 2000 gebieden van de Oldematen/ Veerslootlanden, de Wieden-Weerribben, de Uiterwaarden Zwarte Water - Vecht. Onder de rook van steden als Zwolle, Kampen en Steenwijk, en met historische plaatsen als Hasselt, Zwartsluis, Staphorst, Vollenhove en Blokzijl. Het is een levend landschap, waarin wordt gewoond en gewerkt, recreanten worden ontvangen, bijzondere zuivel wordt geproduceerd en de rietcultuur nog leeft. En waar de hooi-winning en biezenverwerking deel uitmaken van de cultuurhistorie. Diverse organisaties en een groot aantal inwoners neemt de verantwoordelijkheid om bij te dragen aan dit economisch, sociaal en landschappelijk vitale gebied.

Knelpunt
Doel van het PPLG is om vanuit dit unieke profiel de sociaaleconomische kwaliteit te behouden en te versterken. Dit betekent dat op zijn minst de negatieve impact op de sociaaleconomische kwaliteit van maatregelen uit het PPLG moet worden omgebogen naar een neutrale of positieve impact. Dit doen we samen met inwoners en gebiedspartijen in drie stappen:

1. Inzicht: Wat is de sociaaleconomische impact van het PPLG in Noordwest Overijssel?
2. Uitzicht: Hoe ziet het sociaaleconomisch perspectief eruit voor Noordwest Overijssel?
3. Uitvoering: Welke maatregelen voeren we uit in Noordwest Overijssel om het sociaaleconomisch perspectief te realiseren?

Opgave
Om te bepalen welke maatregelen bijdragen aan het vergroten van de brede welvaart in Noordwest-Overijssel werken we vanuit een aantal uitgangspunten:

- De maatregelen sluiten altijd aan bij plannen en voorkeuren van het gebied zelf.
- Perspectief voor de individuele agrariër gaat gelijk op met perspectief creëren met en voor het gebied.
- We maken de koppeling met bestaande instrumenten, processen en investeringen.
- We meten impact aan de hand van de brede welvaart methodiek (zie onderstaand figuur).

Gebiedspartners zetten actief in op:

- Stimuleren economische ontwikkelingen (inzet op nieuwe markten of uitbreiden bestaande markten zoals vrijetijdseconomie[6], innovatie, kansen voor de rietteelt, nieuwe verdienmodellen);

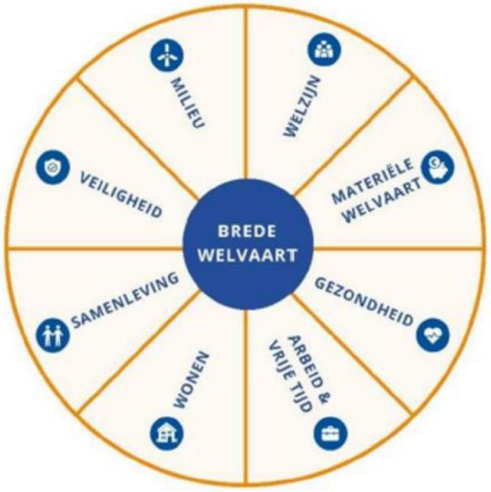
[6] Gebiedsonderzoek zou moeten uitwijzen of er voldoende vraag is naar recreatieve neventakken.

CONCEPT

- Aanpakken regionale woningopgaven;
- Verbeteren bereikbaarheid voorzieningen;
- Versterken van positieve gezondheid;
- Behouden en versterken van identiteit en erfgoed;
- Versterken van Lokale kracht en Sociale cohesie

In Noordwest Overijssel zien we hierbij in ieder geval vier aandachtsgebieden:
1. Blijvende boeren: ontwikkelperspectief blijvers (innovatie, verbreding, korte keten), in relatie met de omgeving;
2. Stoppende boeren: kwaliteit/ transformatie vrijkomende erven, in relatie met de omgeving;
3. Landschap: regie op kwaliteit en samenhang
4. Vrijetijdseconomie: spreiding recreatie en toerisme

Figuur: de 8 elementen van brede welvaart

Koppelkansen
Het platteland van Noordwest-Overijssel is levend en steeds veranderend. Er wordt in gewerkt en gewoond, met respect voor cultuurhistorie en met het vizier op de toekomst. Met de realisatie van de doelen van de PPLG willen we deze natuurlijke dynamiek versterken. Aandachtspunt is dat het gelijktijdig oppakken van de gelijksoortige vraagstukken in de gebiedsprocessen zal leiden tot gelijksoortige oplossingen. Er is weinig tijd om van elkaar te leren. Bovendien zal in de individuele gebiedsprocessen de impact van de maatregelen soms niet direct duidelijk zijn, maar zal uit de optelsom van alle gebiedsprocessen pas blijken wat de impact daadwerkelijk is. Dit is een risico voor de sociaaleconomische kwaliteit: de impact op het landschap, de toeristisch-recreatieve beleefbaarheid, de voorzieningen etc. zal aan de achterkant pas blijken. Dit vraagt om regie en om participatie.

- Regie vanuit de overheid, om voor een aantal voorstelbare ontwikkelingen beleidskaders op te stellen en vóóraf een afweging te maken waar wat kan. Als meekoppelkans bij de uitvoering van gebiedsprocessen denken we in ieder geval aan maatregelen voor recreatieve toegankelijkheid en beleefbaarheid. Van belang is om bij nieuwe investeringen in natuur en landschap de recreatieve spreiding en ontsluiting mee te nemen. Dit kan ook helpen om de recreatieve druk op bestaande natuurgebieden niet verder te laten toenemen.
- We betrekken de lokale samenleving. Het programma kan bijdragen aan een gezonde omgeving en een aantrekkelijk landschap om in te wonen, te werken en te recreëren. Bij de uitwerking van de gebiedsprocessen zal de lokale samenleving betrokken worden om de kansen hiervoor te benutten.

CONCEPT

Maatregelen

• Perspectief voor blijvende boeren in samenhang met omgevingskwaliteit bepalen

Voor de sociaaleconomische kwaliteit van het platteland in Noordwest Overijssel is het essentieel dat er een duurzaam perspectief is voor de blijvende boeren. In de volgende paragraaf wordt gesignaleerd dat dit, vanwege de gestapelde opgaven in vrijwel geheel NWO, in de meeste gevallen een extensievere vorm van landbouw zal zijn. Extensief in de zin van een lage veedichtheid per hectare. Daarnaast zullen boeren kiezen voor innovatie en techniek, voor verbreding van hun inkomsten met andere activiteiten of voor specialisatie. Een ontwikkelperspectief in deze richtingen moet in samenhang met de omgevingskwaliteit worden bepaald. Zo kan rekening worden gehouden met aspecten als gezondheid, geur, geluid, landschappelijke inpassing, infrastructuur, etc. Dit is onderdeel van het gebiedsproces.

• Effect op werkgelegenheid en economie in beeld brengen

De blijvende boeren zullen met minder in getal zijn dan nu, en het is waarschijnlijk dat dit zal doorwerken in de gehele keten van toeleverende, afnemende en dienstverlenende bedrijven. Dit heeft effect op de (concurrentie) positie van de blijvers, en ook op de werkgelegenheid in de keten. Om de impact van het PPLG op dit aspect te kunnen bepalen is inzicht nodig in de huidige werkgelegenheid en economie van Noordwest-Overijssel en het belang van de landbouw daarin. De verschillen binnen Noordwest Overijssel kunnen daarbij groot zijn. In samenwerking met de gemeenten brengen we in beeld hoe de huidige economie en werkgelegenheid in het landelijk gebied is opgebouwd, met daarbij een beeld van verschillende te onderscheiden (en nader te bepalen) “deelgebieden”.

• Aandacht voor vrijkomende gebouwen en erven

Voor de versterking van de sociaaleconomische kwaliteit is het belangrijk aandacht te hebben voor de vrijkomende erven (de woningen en bedrijfsgebouwen) van stoppers. Het is zeer gebiedsafhankelijk hoe waardevast vrijkomende erven zijn, en of er perspectief is op transformatie of juist sloop. Als er risico is op leegstand, verpaupering en ondermijning, dan heeft dit een negatieve impact op de leefbaarheid. Dit kan worden omgebogen door actief in te zetten op sloop, en met nieuwe woningen dorpen en kernen te versterken.
Bij transformatie gaat het om hergebruik van de zogenaamde Vrijkomende Agrarische Bebouwing (VAB’s) of, in sommige gevallen, sloop en nieuwbouw volgens de principes van ‘rood voor rood’ (RvR) en de Kwaliteitsimpuls groene omgeving (KGO). Om dit te bereiken moet er enerzijds gekeken worden hoe er voldoende planologische ruimte geboden kan worden om plannen op vrijkomend erven te realiseren en is een goede digitale ontsluiting van het platteland een voorwaarde. Anderzijds moet er gekeken worden of nieuwbouw van woningen als resultaat van sloop van bedrijfsgebouwen geclusterd kan plaatsvinden bij bestaande kernen. Dit laatste vooral met het oog op de mogelijkheden voor de blijvende boeren, maar ook vanwege de kwaliteit van het landschap en de kernen.

In Noordwest Overijssel zullen we aansluiten bij de resultaten van de herijking van het VAB-beleid die op dit moment door de provincie Overijssel wordt uitgevoerd. In dit kader worden de gemeenten door de provincie gevraagd om tot samenhangende programma's voor de herontwikkeling van VAB's te komen. Ook ervaringen uit het provinciale programma Leefbaar Platteland, hoewel vooral gericht op dorpen en kernen, kunnen toegepast worden in NWO. Tot slot zullen we gebruik maken van de resultaten van het koploperproject Baarlingerpolder, waar nadrukkelijk naar de sociaaleconomisch impact van het PPLG is gekeken.

Bij de voorbereiding en uitvoering van plannen loopt een groot gedeelte van de mensen aan tegen belemmeringen, het gevolg hiervan is dat de aanpak wordt uitgesteld of de uitvoering stagneert. VAB-eigenaren geven aan dat zij behoefte hebben aan duidelijke informatie, ruimere regelgeving, duidelijk advies over de mogelijkheden en een persoonlijk gesprek. Daarnaast zijn er veel VAB-eigenaren die aangeven dat een of meerdere schuren op dit moment nog (gedeeltelijk) worden gebruikt, bijvoorbeeld voor (enkele) dieren of als opslag.

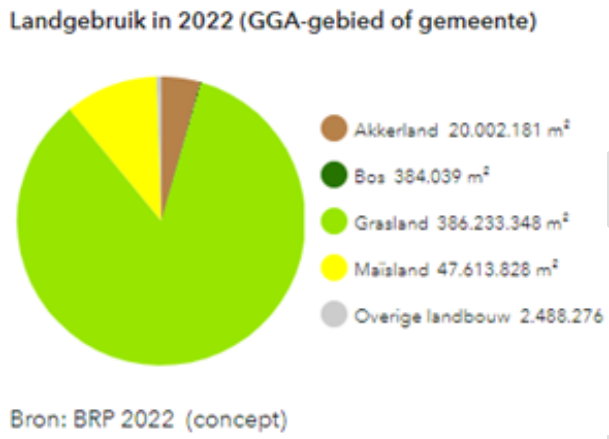
CONCEPT

Dit kan een verklaring zijn waarom deze VAB-eigenaren ook andere stallen laten staan, bij RvR geldt namelijk dat in de meeste gevallen alle stallen afgebroken moeten worden.

2.4. Het realiseren van een toekomstbestendig perspectief voor de landbouw

Uit de beschrijving van de opgaven blijkt dat ruim 60% van het landbouwareaal te maken heeft met NPLG opgaven natuur, water en klimaat. Deze paragraaf gaat in op wat dit betekent voor het toekomstperspectief voor de landbouw in Noordwest Overijssel. De derde pijler van het PPLG. Voor het behalen van de doelen van het PPLG zijn de drie pijlers essentieel en onlosmakelijk met elkaar verbonden.

Huidige situatie Noordwest Overijssel
In de onderstaande taartdiagrammen wordt het landgebruik en het aantal en type landbouwbedrijven weergegeven.

Type bedrijven.
Noordwest Overijssel is het deelgebied binnen de gebiedsgerichte aanpak met het grootste areaal landbouwgrond. In totaal 44.170 ha. Het overgrote deel hiervan wordt gebruikt door de melkveehouderij. De helft van alle agrariërs in Noordwest Overijssel is melkveehouder. Hiermee bestaat het overgrote gedeelte van de gronden uit grasland. Zo'n 85 % van de agrarische grond is in gebruik als grasland, wat veel hoger is dan het landelijk gemiddelde (54%). De resterende agrarische bedrijven bestaan intensive veehouderijen en akker- en tuinbouwers. Een bijzondere vermelding verdient het glastuinbouwgebied De Koekoek in de polder Mastenbroek bij IJsselmuiden. Tot slot is er een restpost van hobbymatige of in afbouw zijnde bedrijven. Ook in NWO heeft de sector zich gericht op intensivering en schaalvergroting.

Type boeren
Noordwest Overijssel is een sterke agrarische regio met veel familiebedrijven die een sterke binding hebben met het gebied. Noordwest Overijssel heeft in vergelijking met de rest van de provincie een relatief lage melkveedichtheid. Van het totale areaal landbouwgrond zit 47% boven de 2,1 GVE (grootvee – eenheden) per ha. Slechts 17% boven de 2,5 GVE en nog maar 4% boven de 3 GVE.

Knelpunten
In vergelijking met andere gebieden, zijn de natuur, water en klimaat opgaven in Noordwest Overijssel fors voor de landbouw. In Noordwest Overijssel liggen veenweidegronden. Om veenafbraak te verminderen en CO2- en methaanemissie te beperken zullen maatregelen genomen moeten worden. Daarnaast zijn er meerdere (grote) N2000 gebieden (Weerribben,

De Wieden, Olde Maten, Veerslootslanden, Uiterwaarden Zwarte Water en Vecht, IJssel) en een relatief groot aantal bedrijven dichtbij (<1 km) Natura 2000 gebieden. Daarnaast ligt er een opgave voor verbetering van de waterkwaliteit.
Door al deze gestapelde opgaven zal ruim 60 % van het landbouwareaal in meer of mindere mate geëxtensiveerd moeten worden. De mate van extensivering kan per gebiedsdeel verschillen, afhankelijk van de huidige situatie ter plekke (m.n. bodemopbouw en waterkwaliteit en waterpeil). Per gebiedsdeel op boer- en buurtniveau zal dit nader ingevuld moeten worden.

Toekomstige situatie Noord West Overijssel
Op 20 december 2022 heeft GS de Overijsselse visie op de landbouw vastgesteld. In deze visie heeft GS vier doelen centraal gesteld; Voedselproductie, Natuur, Klimaat en Water. Redenerend vanuit het principe 'water en bodem' leidend (vanuit het Fundament van de nieuwe Omgevingsvisie) in combinatie met deze doelen komt er een verschuiving van ruimtegebruik van het landbouwareaal naar voren. De 'gangbare' landbouw zoals we die nu in NWO kennen zal richting de toekomst een transitie maken naar een 'natuurinclusieve' landbouw die in samenhang met natuur, bodem en water en omgeving zowel landbouwproducten als producten voor natuur bodem en landschap voortbrengt.
De overheid kan en wil de boeren helpen met ondersteuning in deze transitie naar een ander type bedrijfsmodel.

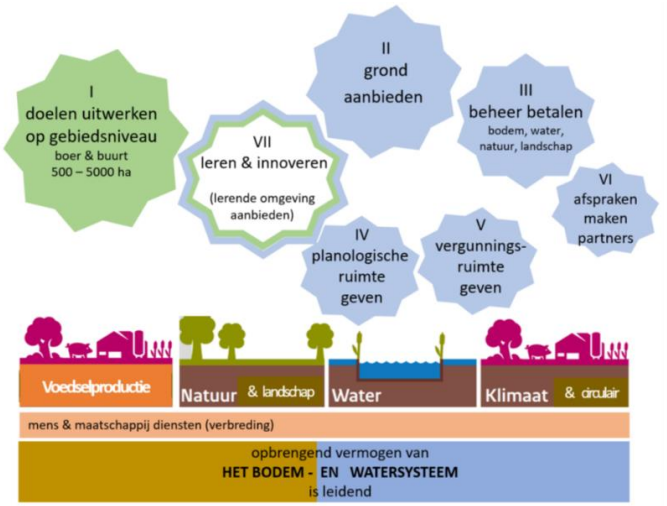
Opgave voor de landbouw

- In 60 % van het agrarisch gebied van NWO: in de veenweidegebieden en rondom Natura 2000, zal een basiskwaliteit natuur plus gehaald moeten worden. Hier ligt een opgave voor extensivering en waarbij meer agrobiodiversiteit en ecosysteemdiensten (zoals weidevogelbeheer) financieel en langjarig ondersteund moeten gaan worden.
- Ter versterking van de boer- burgerverbinding liggen er rondom steden zoals Zwolle en Kampen, kansen voor verbreding van agrarische bedrijfsmodellen (korte keten, zorg, recreatie, ed.) en groen- blauwe - bruine (recreatiepaden) dooradering.
- Landschappelijke achteruitgang kan worden gekeerd door invulling te geven aan groen- blauwe - bruine (recreatiepaden) dooradering.
- Hoge veedichtheid is een aandachtspunt. Als grondgebondenheid maatgevend wordt (om te kunnen voldoen aan de opgaves voor water, klimaat en natuur) zal de landelijke veestapel krimpen.
- In de hoogproductieve landbouw gebieden zijn we zuinig op goede geschikte landbouwgronden, dus weinig extra nieuwe functies die belemmerend kunnen werken, mogelijk maken.
- Grond is goed en schaars. Het is daarom zaak om grond van stoppers aan te kopen en zo veel mogelijk weer uit te geven aan agrariërs die door willen.

Mogelijke transitiepaden
We leggen geen transitiepaden vast. Ondernemers bepalen bij voorkeur hun eigen transitie pad op basis van intrinsieke motivatie. We verwachten in NWO wel van de ondernemer dat er keuzes gemaakt worden. Blijven op de bestaande plek kan een aanpassing of transitie van het bedrijf betekenen. De keuze van de ondernemer, in combinatie met de omgevingseisen leiden voor veehouders tot negen type 'ontwikkelpaden' (zie nevenstaande tabel en bijlage 1). Binnen deze ontwikkelpaden moeten de instrumenten (knoppen, zie onderstaande figuur en bijlage 2) zodanig worden ingericht dat het voor de ondernemer uitvoerbaar wordt de juiste stappen te zetten.

	in hoogproductieve gebieden (grondgebonden)	in extensiveringsgebieden (grondgebonden)	als intensief, niet-grondgebonden bedrijf
optimaliseren en verduurzamen van hoogproductieve, intensieve bedrijfsvoering	*ontwikkelpad*		
omschakelen naar meer extensieve en verbrede bedrijfsvoering			
afbouwen en stoppen van het bedrijf			

CONCEPT

Provinciaal landbouwbeleid via zeven draaiknoppen

De 'knoppen' bepalen **hoe** we deze ontwikkelpaden vorm kunnen geven in het PPLG. In bijlage 1 is een matrix opgenomen van ontwikkelrichtingen. Hieronder gaan we in op de ontwikkelpaden 'omschakelen en extensiveren', gericht op ontwikkeling richting 'natuurinclusieve' landbouw[7], en 'stoppen/ afbouwen'.

Omschakelen en extensiveren
In Noordwest Overijssel zal in de toekomst voor boeren die verder willen met hun bedrijf vooral ruimte zijn voor extensieve, natuurinclusieve landbouw. Ondernemers die verder willen met hun landbouwbedrijf zullen hun bedrijf hierop moeten afstemmen. Mogelijke ontwikkelingsrichtingen hiervoor zijn extensivering, verbreding met nieuwe producten of diensten en technische- en managementinnovaties.
Deze vorm van bedrijfstransformatie is niet van de ene op de andere dag ingezet. Daar komt een heleboel bij kijken. De overheid staat hierbij voor een aantal zaken aan de lat. Aan de hand van de zeven uitvoeringsknoppen kan de provincie bedrijven ondersteunen bij deze transitie. Drie elementen zijn bij de omvorming naar extensieve vormen van landbouw heel belangrijk:

1. Beschikbaarheid van grond/ grondbank (knop II)
2. Planologische ruimte (knop IV)
3. Vergoedingen voor ecosysteemdiensten (knop III)

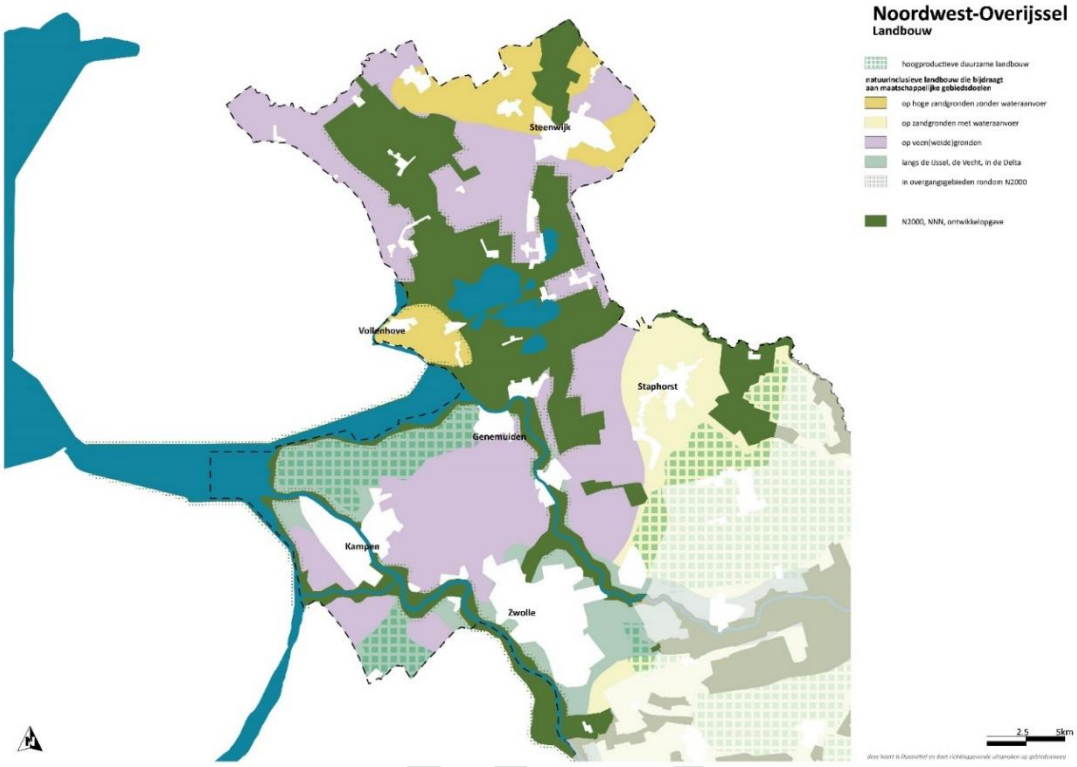
Stoppen/ afbouwen
Ieder jaar stoppen er boeren. Historisch gezien ca. 2 à 3 % per jaar. De komende jaren onder invloed van de grote transitieopgaven waarschijnlijk nog meer dan in de afgelopen jaren. We gaan er van uit dat in NWO circa 200 boeren stoppen in de autonome ontwikkeling en dat daar nog 50 boeren bijkomen door regelingen van het rijk. Grond van stoppers biedt ruimte voor de boeren die willen doorgaan en gaan extensiveren.
Het rijk wil door stoppersregelingen (eerder) stoppen stimuleren, waarbij ook de fosfaat- en dierrechten worden beëindigd en vrijgekomen agrarische bebouwingen worden hergebruikt of gesloopt en eventueel worden omgezet in (rood voor rood) woningen. Vervroegd stoppen doet een boer niet zomaar; ook hier moet voor de boer een aantrekkelijk/ realistisch perspectief worden geboden.

Een aantal delen van Noordwest Overijssel zijn vanwege de grond- en de wateromstandigheden ook op lange termijn geschikt voor productievere vormen van landbouw. Daarbij gelden de nationale en internationale normen en regels. Ook is hier sprake van voldoende afstand tot woningen en natuur. In onderstaand figuur zijn de gebieden voor

[7] Natuurinclusieve landbouw is landbouw die in samenhang met natuur, bodem en water en omgeving zowel landbouwproducten als producten voor natuur bodem en landschap voortbrengt.

CONCEPT

natuurinclusieve landbouw en hoogproductieve landbouw[8] weergegeven. Grootte en invulling van zogenaamde overgangszones zullen afhankelijk van gebleken noodzaak ter plekke verder worden ingevuld.

Themakaart Landbouw (Fundament Nieuwe Omgevingsvisie)

Hoogproductieve melkveehouderij
In hoogproductieve grondgebonden gebieden is het voor melkveehouders mogelijk om hun hoogproductieve bedrijfsvoering voort te zetten, als ze aan alle opgaves (gaan) voldoen. Zo geldt voor melkveehouders dat zij grondgebonden moeten zijn in 2032.

Bedrijven die dichtbij natuur liggen en te maken hebben met de stapeling van opgaven maar wel de ambitie hebben de hoogproductieve bedrijfsvoering te willen behouden, zullen moeten verplaatsen. Bijvoorbeeld naar bedrijven van eventuele stoppers in andere hoogproductieve grondgebonden gebieden (stoppers voor blijvers).

[8] Hoogproductieve landbouw. In een aantal delen van Noordwest Overijssel zijn vanwege de grond- en de wateromstandigheden de gebieden ook op lange termijn geschikt voor productievere gangbare vorm van (grondgebonden) landbouw.

3. Realisatiestrategie

3.1. Inleiding

In dit hoofdstuk gaan we in de op de realisatiestrategie. Allereerst wordt ingegaan op de visie op de realisatie. Daarna gaan we achtereenvolgens in op de rollen en verantwoordelijkheden van gebiedspartners, de communicatie in het gebied en geven we voorbeelden van de lopende gebiedsprocessen en hoe deze bijdragen aan de doelen.

3.2. Visie op de realisatie

In het PPLG Overijssel gaan we uit van een gecombineerde aanpak. De natuur-, water- en klimaatopgaven hebben grote impact op de ontwikkelingsmogelijkheden van de landbouw in Overijssel. Er is een andere koers voor de landbouw nodig zodat deze sector kan bijdragen aan het realiseren van de doelen. De sociaal economische draagkracht in het landelijk gebied is randvoorwaardelijk voor de uitvoering van de maatregelen die uit de genoemde opgaven zullen worden genomen. Het doel is een duurzame toekomstbestendige landbouwsector en een sector die naast voedselproductie ook bijdraagt aan manieren om biodiversiteit te versterken, koolstof vast te leggen, water vast te houden, de landschappelijke kwaliteit en culturele identiteit te versterken en een gezonde leefomgeving te bieden (ecosysteemdiensten). De verwachting is dat de komende tien jaar ongeveer 30% van de agrarische ondernemers het bedrijf beëindigt. Onze inzet is dat de gronden van deze stoppende bedrijven voor het grootste deel beschikbaar komen voor blijvende bedrijven. Zo ontstaat een basis voor een toekomstbestendige en meer grondgebonden bedrijfsvoering. De agrarische sector heeft op dit moment het overgrote deel van de Overijsselse grond in eigendom en/of gebruik (ca. 192.000 ha). Daar gaat als gevolg van autonome ontwikkelingen een klein deel vanaf, maar nog zeker 180.000 ha blijft primair in gebruik als landbouwgrond; voor hoogproductieve landbouw, natuurinclusieve en extensieve landbouw. Daarnaast zetten we in op vitaal platteland met hechte gemeenschappen.

Gecombineerde aanpak PPLG
Onze denklijn (vanuit het PPLG) voor de realisatie van de doelen is een gecombineerde aanpak met verschillende sporen:
1. Provinciebreed geleidelijk realiseren van een grondgebonden melkveehouderij (binnen de kaders van het verwachte Landbouwakkoord)
2. Gebiedsgericht realiseren van een aanpak voor de KRW-opgave op met name de droge zandgronden in Twente, de veenweide opgave in Noordwest Overijssel, de opgave voor minder stikstofemissie en extra (boerenland-)natuur in de overgangsgebieden rond Natura 2000-gebieden en de opgave voor de groenblauwe dooradering;
3. Bedrijfsgericht uitvoeren van maatregelen voor toekomstbestendige landbouw binnen de randvoorwaarden voor milieu en met goede verdienmodellen;

Daarbij geldt een drietal randvoorwaarden.

Randvoorwaarden vanuit het PPLG
1. We pakken de drie doelen vanuit het PPLG integraal op.
2. We werken de drie doelen gebiedsgericht en op verschillende niveaus uit.
3. Alle sectoren dragen naar rato bij aan de uitwerking van de natuur-, water- en klimaatdoelen en ook andere programma's dragen bij aan de realisatie en aan een aanpak die lerend en adaptief is. Zo kunnen we ook eventuele meekoppelkansen benutten. Het totaal moet een goede integrale mix van stimulerende, normerende en regulerende maatregelen

CONCEPT

worden, waarbij het Rijk aan zet is om hierin duidelijke keuzes te maken en de kaders te bieden voor de verdere invulling en uitvoering.

Realisatie in Noordwest Overijssel

Uit hoofdstuk twee blijkt dat in Noordwest Overijssel opgaven stapelen op het gebied van natuurherstel, bodemdaling, veenweide CO2-reductie en stikstof reductie. In bijna heel het gebied hebben boeren te maken met beperkingen van natuur die dichtbij ligt, water of veenweidebodems. In NWO zal moeten worden toegewerkt naar een natuur en water en bodem inclusief bedrijfs-/ beheersmodel. Daarvoor moet het gebied toewerken naar meer extensieve bedrijfsvoering. De opgave is om bedrijfs- of beheersmodellen te ontwikkelen die passen op basis van het water- en bodem systeem en wat er nodig is om het initiële inkomstenverlies wat met de omslag gepaard gaat af te dekken, en tegelijkertijd naar een reëel inkomstenmodel voor de toekomst te werken.

Focus op PPLG spoor 2

In NWO ligt de focus in deze gebiedsprocessen daarmee op de gecombineerde aanpak van opgaven (PPLG Overijssel spoor 2) door onder andere extensivering en vernatting. Voor het restant van de opgave betrekken we bedrijfsgerichte maatregelen (PPLG Overijssel spoor 3). Bedrijfsgerichte maatregelen dragen onder meer bij aan het sluitend maken van de stoffenbalans. Daarnaast werken we aan het zichtbaar én werkbaar maken van de sociaal economische effecten in de opgaven die we hebben in het landelijk gebied op natuur, water, klimaat en landbouw. Gebiedspartners investeren in projecten om sociaaleconomische versterking te realiseren.

Gebiedsprocessen

De opgaven realiseren we in gebiedsprocessen in kleinere werkgebieden van tussen de 500-5000 ha. Deze processen zijn gericht op een duurzaam sociaal economisch toekomstperspectief voor de bewoners en gebruikers en het realiseren van de diverse PPLG opgaven. Om de doelstellingen te halen, is extensivering over het hele gebied noodzakelijk: Minder intensief grondgebruik, minder intensief bemesten, minder dieren of tenminste minder afwenteling op de omgeving en/ of de toekomst in combinatie met vernatting om de veenweidebodemdaling en de uitstoot van CO2 tegen te gaan. Voor de boeren die extensiveren zullen inkomsten uit voedselproductie gecombineerd worden met andere inkomstenbronnen, zoals agrarisch natuurbeheer voor de (door het rijk nog te concretiseren) aanvullende doelen uit de VHR. Dit vraagt een bijdrage van de hele keten werkzaam in de voedselindustrie, maar ook van banken en het Rijk met wet- en regelgeving.

Concreet denken we in circa 25 kleinere werkgebieden in NWO de komende jaren integrale gebiedsprocessen op te starten. Het aantal van 25 is een indicatie (zie onderstaande kaart), dat zullen er in de praktijk mogelijk meer kunnen worden. Voor Noordwest Overijssel is het van belang dat een gebiedsproces aansluit bij een waterhuishoudkundige eenheid, bv polder niveau. Hier worden meerdere opgaven aangepakt in balans met de diverse belangen, noden en wensen uit de gebieden, met draagvlak en kennis uit het gebied.

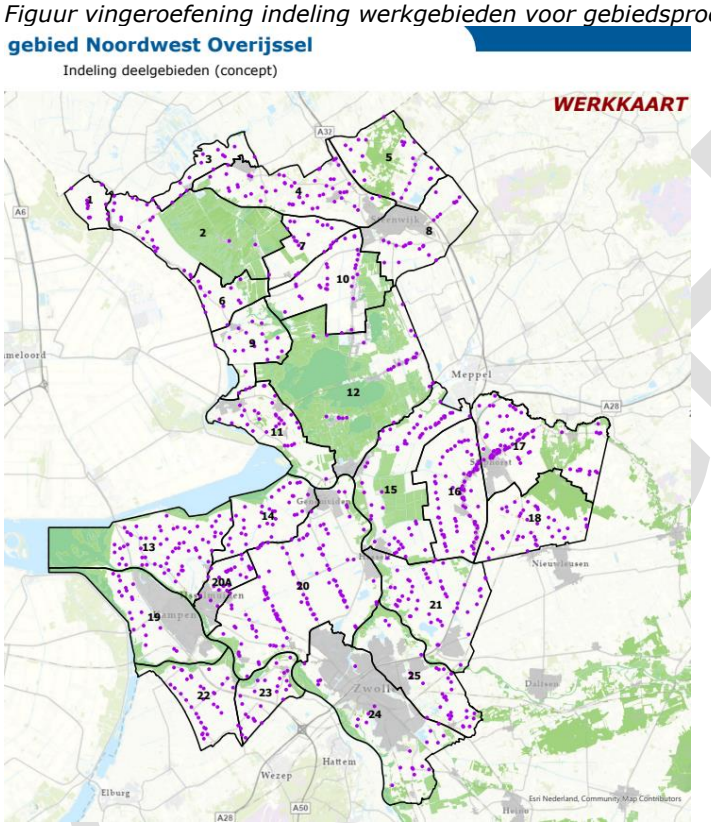
Parallel aan de gebiedsprocessen zullen we ervoor moeten zorgen dat grondeigenaren de mogelijkheid hebben om zich langjarig te laten belonen voor maatschappelijke diensten (onder

CONCEPT

meer vernatting, weidevogelbeheer, beheer van landschapselementen). Hiermee wordt bijgedragen aan het verdienmodel van de boer.

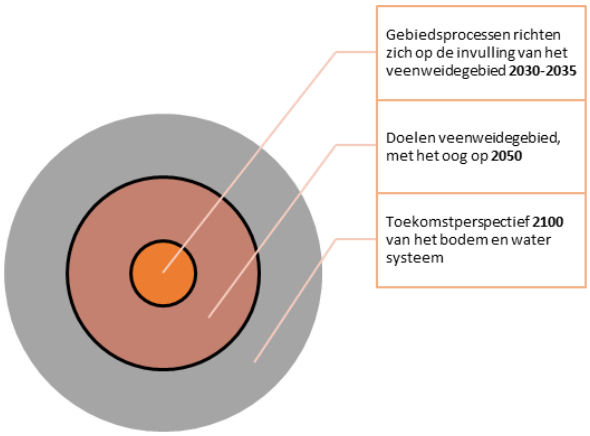
Tot 2030 stoppen in Overijssel naar verwachting ten minste 2.000 agrarische bedrijven en verliest ongeveer 3 miljoen vierkante meter bebouwing haar huidige agrarische functie. De herontwikkeling van vrijkomende agrarische bebouwing (VAB) vormt daarom een belangrijke opgave in de transitie van het landelijk gebied. Gedeputeerde Staten hebben besloten gemeenten te ondersteunen bij het opstellen van een VAB-programma, waarin de noodzakelijke koppeling gelegd wordt tussen de herontwikkeling van agrarische erven, het toekomstperspectief van gebieden en de transitie-opgaven in het landelijk gebied. Daarmee gaan deze programma's bijdragen aan de juiste functies op de juiste plek. Dit biedt duidelijkheid en sociaaleconomisch perspectief voor stoppers én blijvers in de agrarische sector en voor iedereen die woont en werkt in het landelijk gebied.

Figuur vingeroefening indeling werkgebieden voor gebiedsprocessen

Langetermijnperspectief Veenweidegebieden
Het is van belang om voor de veenweidegebieden een langetermijnperspectief te ontwikkelen. Een kijk in de toekomst biedt zekerheid voor de keuzes die nu gemaakt moeten worden. We willen de uitdagingen die in het veenweidegebied liggen aanpakken met het oog op de lange termijn (2050 en verder). We willen dat de keuzes die we nu maken van duurzame aard zijn (White paper, 2020).
We streven er dan ook naar om aan de hand van een toekomst analyse van het water en bodem systeem keuzes te maken in het nu. Vernatting is nodig, maar dit geeft extra druk op het watersysteem, en zeker met klimaatverandering (meer droge zomers en meer piekbuien) kan dit tot (nieuwe) problemen leiden in de toekomst als hier geen rekening mee wordt gehouden.
Aan de hand van een dergelijke analyse van het water en bodem systeem tot aan 2100, ontstaat er een duidelijk beeld van wat waar kan en wat waar niet (meer) kan. Ook wordt er een beeld geschetst van het scenario waar er niet wordt ingegrepen. Het bodem en water systeem willen we als context gebruiken tijdens de gebiedsprocessen (zie figuur 2). Daarbij houden we zoveel mogelijk keuzemogelijkheid bij het gebied in een helder gesteld kader.

CONCEPT

Figuur Het langetermijnperspectief als leidend kader voor de gebiedsprocessen.

Eén van de voornaamste uitgangspunten voor de aanpak van de opgave in het veenweidegebied is, dat het een adaptief en lerend proces is. Dat wil zeggen dat op voorhand niet geheel te voorzien is hóe de doelstelling worden bereikt, omdat vanuit het kennisprogramma kennisleemtes ingevuld moeten worden. De nieuw opgedane kennis beïnvloedt de te maken keuzes en het te doorlopen proces. Landelijk wordt de Veenweideproblematiek besproken in IPO verband. We nemen tijd om te meten, te weten en te werken. Tot en met 2023 nemen we de tijd om te weten. We doen dit middels diverse pilots met diverse onderzoekspartijen en in verschillende gebieden van Nederland waaronder ook in Noordwest Overijssel. Na het weten volgt een fase van wat we per specifiek gebied zouden willen om daarna over te gaan tot "werken" in een uitvoeringsprogramma. Dit uitvoeringsprogramma kan parallel oplopen met het programma herziening peilbesluiten van WDODelta.

Daarnaast wordt gewerkt op basis van een gebiedsgerichte aanpak. Hierdoor wordt de lokale kennis gecombineerd met kennis van partners en kan gezamenlijk een maatregelenpakket worden gekozen dat het beste werkt voor iedereen in een gebied. Gezamenlijke verantwoordelijkheid is hiermee een basis van de werkwijze.

Rode draden Gebiedsanalyse
In 2021 is voor Noordwest Overijssel een Gebiedsanalyse uitgevoerd. Hierin zijn naast Rode draden op de inhoud ook een aantal 'Rode Draden' voor het vervolgproces benoemd.

1. Vrijkomende grond als aanjager voor het gebiedsproces. De komende jaren stoppen in het gebied diverse agrarische bedrijven. De vrijkomende grond biedt kansen bijvoorbeeld voor het extensiveren van blijvende bedrijven, voor vernatten (veenweide-aanpak) of voor andere opgaven. Kavelruil en pacht kunnen als hulpmiddel worden ingezet.
2. Samenwerking tussen betrokken partijen, herstel vertrouwen en langjarig beleid. Er is behoefte aan zekerheid in de vorm van langjarig consistent beleid. Vertrouwen kan groeien als er een integraal toekomstperspectief is waar aan vast wordt gehouden.
3. Omgaan met nieuwe informatie en (beleids-)ontwikkelingen. Het stikstofdossier is sterk in beweging binnen een ingewikkeld politiek en maatschappelijk krachtenspel in alle bestuurslagen. Onze inzet is er op gericht paniekvoetbal te voorkomen, koers te houden, het stuur in handen te nemen en zelf plannen te ontwikkelen.
4. Werken in deelgebieden maakt lokaal maatwerk mogelijk
5. Kennis en ervaring opdoen en delen en bottom-up initiatieven dragen bij aan het Toekomstperspectief voor Noordwest-Overijssel. Ondanks alle onzekerheden (zie 10) moeten we proeftuin durven te zijn en experimenteerruimte hebben.
6. Koppelkansen van de grote opgaven parallel aan de Gebiedsgerichte aanpak.

CONCEPT

7. Noordwest Overijssel zoveel mogelijk (in zijn geheel) benutten. Diverse opgaven leiden tot ruimtebeslag. Voorkomen dat we kansen mislopen, tegelijkertijd ook niet vertragen. Voorop staat het behoud van het waardevolle cultuurlandschap van Noordwest-Overijssel
8. Financieringsvraagstuk voor en na 2030

Sturingsfilosofie / monitoring en verantwoording

Sturingsfilosofie (zie ook ontwerp-PPLG Overijssel)
We willen een leefbaar, gezond en toekomstbestendig landelijk gebied voor NWO. Een leefbaar, gezond en toekomstbestendig landelijk gebied kan alleen slagen als we ons hier samen verantwoordelijk voor voelen in Overijssel. Waar mogelijk ligt het eigenaarschap voor het realiseren van de benodigde maatregelen zo laag mogelijk. Dit kan alleen met heldere kaders en passende randvoorwaarden en instrumenten. De provincie geeft deze vooraf mee met het PPLG Overijssel en de nadere uitwerking daarvan. Dat betekent werken vanuit vertrouwen. Per PPLG-gebied, dus ook voor NWO, wordt aangegeven welke doelen gerealiseerd moeten worden. Het is aan NWO om aan te geven met welke maatregelen zij deze doelen wil gaan realiseren. Werken vanuit vertrouwen betekent ook loslaten en accepteren dat doelen op een andere wijze gerealiseerd kunnen worden. Loslaten betekent niet dat de provincie geen rol heeft; er worden afspraken gemaakt op doelniveau en de daarbij behorende maatregelen en checks en balances. Dit gebeurt bij voorkeur voor NWO als geheel, maar afspraken per deelgebied of per gebiedsproces zijn ook denkbaar. Belangrijk is dat het 'vrijwillig, maar niet vrijblijvend' is. Indien nodig sturen we vanuit onze verantwoordelijkheid bij. Wanneer het voor de gebieden niet mogelijk is zelf het voortouw te nemen in de realisatie van de doelen zal de provincie de regie op het totaal op zich nemen.

Het is dus aan het gebied om de benodigde maatregelen voor de gezamenlijke PPLG-doelen te realiseren, tenzij … en niet de provincie heeft de regie, tenzij… Zo maken we optimaal gebruik van de kennis en kunde van het gebied. Voor het behoud en versterking van het landelijk gebied (sociaal-economisch en landbouw) weten gebieden en inwoners zelf het beste wat nodig is om tot een 'gebiedsoptimale' koppeling met de doelen voor natuur, water en klimaat te komen.

Bij de Overijsselse manier van werken hoort oog hebben voor 'alleen ga je sneller, maar samen kom je verder'. Dat gaat om de initiatiefnemers in de gebieden maar ook om de samenwerking met de gemeenten, waterschap, terreinbeherende organisaties, agrarische partijen en andere gebiedspartijen. De sturingsstijl, passen wij hierop aan. Deels is de provincie voor het PPLG de kader stellende (bijv. concrete doelen per gebied) of regulerende overheid (bijv. Nieuwe Omgevingsvisie) en afhankelijk van de positie die de gebieden kiezen zijn we de samenwerkende, regisserende of stimulerende overheid of de ondersteunende, faciliterende overheid. Passend bij onze mogelijke rollen, zorgt de provincie voor de juiste randvoorwaarden, een goed gevulde instrumentenkoffer, bemensing en organisatie. Bij deze sturingsstijl hoort een gefaseerde aanpak. Naast duidelijke kaders per gebied over welke doelen gerealiseerd moeten worden, wordt bij iedere fase duidelijke afspraken met het gebied gemaakt over wat nodig is voor een positief beslismoment (go/no go). In alle gevallen is de provincie verantwoordelijk voor dat er in de gebieden een adequaat proces plaatsvindt (procesregie). Alle benodigde belangen horen daarbij goed aan tafel vertegenwoordigd te zijn, waarvan het provinciaal belang er één is. De ingezette lijn gaat uit van gebiedsgericht werken en denken in partnerschap. We willen leren hoe we hier verder invulling aan geven. De koploperprojecten en de pilots in de gebieden met een meervoudig complexe opgave zijn hiervoor geschikt.

Monitoring
We gaan voor NWO niet separaat monitoren maar sluiten aan bij de monitoring en verantwoording van het PPLG Overijssel waarvoor het NPLG de kaders stelt. Monitoring vormt een belangrijke basis voor een adaptieve aanpak: het biedt de mogelijkheid om op basis van tussentijds behaalde resultaten en effecten (doelbereik en neveneffecten) waar nodig bij te sturen. Monitoring vindt plaats op de mate waarin de in het PPLG gestelde doelen worden behaald ('richten'), op de manier waarop dat via maatregelpakketten in de gebiedsprocessen invulling krijgt ('inrichten'), en op de daadwerkelijke uitvoering van de plannen ('verrichten'). De monitoring wordt gebruikt om waar nodig bij te kunnen sturen, maar ook om GS en PS te informeren over de voortgang en om richting Rijk onze inspanningen en behaalde resultaten te kunnen verantwoorden. We maken daarbij gebruik van de bestaande monitoringssystemen, zoals het registratie en monitoringssysteem broeikasgas uitstoot (zie onder) en zal de

CONCEPT

ecologische autoriteit toezien op het bereik van de instandhoudingsdoelen in de Natura-2000 gebieden.

- Registratie- en monitoringssysteem broeikasgasuitstoot

Om te kunnen bijhouden hoeveel broeikasgas per jaar er wordt uitgestoten vanuit de Nederlandse organische gronden en te bepalen hoeveel reductie per jaar is behaald door het uitvoeren van maatregelen wordt in opdracht van het ministerie van LNV het registratiesysteem Subsurface Organic Matter Emission Registration System (SOMERS) ontwikkeld. Met behulp van SOMERS kan voor verschillende soorten veengebied de emissiereductie worden bepaald bij het toepassen van maatregelen. Alle provincies in Nederland moeten gebruik maken van dit systeem, zodat er een gestandaardiseerde monitoringsmethodiek is voor alle provincies. Ook provincie Overijssel werkt met dit systeem.

Momenteel wordt in Nederland met de set rekenregels van SOMERS 1.0 gerekend, en wordt gewerkt aan een nieuwe versie van SOMERS (versie 2.0 oplevering 2023). Deze rekenregels zijn vooralsnog vooral goed toepasbaar op het veenweidegebied in west Nederland en minder goed op de situatie in Overijssel. Om deze reden worden berekende uitstootcijfers voor de deelgebieden nog niet gepresenteerd. Het is verder de verwachting dat de verschillen tussen SOMERS 1.0 en SOMERS 2.0 ook nog aanzienlijk zullen zijn, omdat in deze eerste ontwikkelfase toevoegingen nog veel gevolgen voor de uitkomsten hebben, maar SOMERS 2.0 zal ook rekening houden met de situatie in Overijssel.
In toekomstige modellen zullen de volgende punten worden ontwikkeld:

- Met de langere meetreeksen die beschikbaar zullen zijn zal er een steeds beter beeld ontstaan van de hydrologie in de veenweidegebieden.
- Meer data en informatie over de mate van methaan en lachgasuitstoot bij genomen maatregelen.

Erfcoaches
De erfcoaches nemen een belangrijke rol in als luisterend oor en sparringpartner voor de agrarische ondernemer. Ook kunnen zij de boer in verbinding brengen met de overheid, een adviseur of een andere partij die hem verder kan helpen met een gekozen ontwikkelingsrichting. De Erfcoach is onafhankelijk en de gesprekken zijn vertrouwelijk.

Leren van koploperprojecten
In Noordwest Overijssel gaan we, in de gebiedsprocessen, uit van een lerende aanpak, waarbij we de leerpunten uit eerdere gebiedsprocessen gebruiken om de aanpak continue te evalueren en waar het kan te verbeteren. Zo blijkt uit het koploperproject Baarlingerpolder en de Boeren van Blokzijl dat het van belang is om:

- Aan te sluiten bij energie in het gebied. Faciliteer partijen die een gebiedsproces willen starten. Breng deze in hun kracht en geef ruimte om 'out of the box' te denken.
- Te starten met het op gelijk kennisniveau te brengen van alle betrokkenen. Dit kan door avonden voor alle belangstellenden te organiseren en hier sprekers uit te nodigen over de meest relevant onderwerpen in het gebied.
- Helder overzicht te hebben van de doelen in het gebied.
- Vervolgens door individuele gesprekken een beeld te krijgen van de toekomst. Bijvoorbeeld door interviews af te nemen bij alle potentiële deelnemers.
- Een praatplaat te maken met mogelijke bewegingen van bedrijven. Dit kan een eerste schets zijn op basis van de uitkomsten van de interviews.
- Laat vervolgens relevante gebiedspartijen, waaronder gemeente(n) aansluiten om mee te denken. Wat speelt er verder? Waar moet (verder) rekening mee worden gehouden?
- Ten behoeve van de realisatie van het gebiedsplan maken de initiatiefnemers en gebiedspartijen afspraken over de inzet van instrumenten (ruimtelijk, vergunningen, financieel, etc.). Dit vanuit ieders rol en verantwoordelijkheden.

CONCEPT

Deze aanpak leidt via het uitwerken van scenario's tot een uitgewerkt gebiedsplan. Om de leermomenten te borgen en vertrouwen te creëren willen we boeren uit eerdere gebiedsprocessen vragen de ervaringen te delen en mogelijk een rol te spelen in de begeleiding van nieuwe gebiedsprocessen. Een uitgebreider overzicht van de lessen uit de Baarlingerpolder: zie kader.

Een greep uit de lessen uit de Baarlingerpolder geeft inspiratie voor gebiedsprocessen:

- Eigen budget geeft zelfstandigheid voor de groep.
- Onafhankelijke trekkers helpen voor het vertrouwen van de groep in de overheid en in elkaar.
- Werken met agenda, actiepunten en verslagen houdt iedereen bij de les en het proces transparant.
- Verwachtingsmanagement is cruciaal. Nieuwe opgaven en de factor tijd zijn grote uitdagingen.
- Positieve provinciale en gemeentelijke bestuurders en ambtenaren helpen de groep stappen te zetten en/of door te zetten.
- Meedenkende stakeholders is cruciaal.
- Data over de opgaven is ingewikkeld, er zijn geen kant en klare spreadsheets.
- Inzet en hulp van provinciale ambtenaren van de verschillende afdelingen en hun interne afstemming is cruciaal.
- De inzet van de werkgroep-leden bepaalt voor een groot gedeelte de snelheid en de creativiteit.
- De afspraken die er vooraf gemaakt worden zijn cruciaal voor het gebiedsproces en tijdens een "crisis".
- Tijdens de verkennings- en ontwerpfase is er gestart met uitvoering. In een gebiedsproces gaan ondernemers anticiperen op de informatie die ze krijgen. Door dit te faciliteren wordt het vertrouwen van de groep groter in een goede afloop.
- Een vrijwillig gebiedsproces en verplichtende instrumenten passen niet bij elkaar.
- De werkgroep moet tijdig de groep bijpraten. Een bijpraatsessie met de groep onder koffietijd werkt goed.
- De appgroep van de groep niet gebruiken voor een inhoudelijke discussie.
- Mijlpalen benoemen. Ondernemers vinden vaak dat het proces te langzaam gaat of dat er geen vooruitgang wordt geboekt.
- Het gebied is voor een gebiedsproces aan de kleine kant.
- Een go no go geeft de groep de regie over de volgende stap en is tegelijktijdig een check of iedereen nog verder wil. Bij grote beslissingen voor een go no go helpt om nog een keer bij de deelnemers een korte inventarisatie te doen.

Instrumentarium in gebiedsprocessen (zie ook Ontwerp PPLG)
Om tot uitvoering van maatregelen te komen moeten we over het juiste instrumentarium beschikken. Zo hebben we instrumenten nodig om grond van stoppers tegen de juiste financiële voorwaarden bij blijvers te krijgen. Ook is er instrumentarium nodig voor de herontwikkeling van vrijkomende agrarische bebouwing (VAB). Hiernaast is er behoefte aan instrumenten om langjarig maatschappelijke diensten/ ecosysteemdiensten te kunnen vergoeden. Het gaat deels om nieuwe en deels om bestaande instrumenten. Hieronder volgt een nadere toelichting.

Aankoop grond stoppende ondernemers
De inschatting is dat tussen 2023 en 2030 er van de ruim 1000 agrarische ondernemers, er ca 200 zullen stoppen. Daarnaast is er een deel die zoals gezegd al wilde stoppen. De inschatting is dat dit ongeveer 50 agrarische ondernemers zijn.

De eerste inschatting is dat door het bovenstaande er ca. 250 agrarische bedrijven zullen stoppen tussen nu en 2030. Voorwaarde hierbij is dat deze ondernemers een goede regeling wordt geboden wanneer zij (eerder) stoppen. De productierechten van de stoppende ondernemers zullen voor een groot deel uit de markt worden gehaald om hiermee reductie van methaan- en ammoniakemissie te bewerkstelligen. De grond van deze stoppende bedrijven kan worden aangekocht door de provincie. Op dit moment is het anticiperend grondfonds hiervoor een mogelijkheid. De grond kan worden ingezet voor de blijvende ondernemers met een extensiveringsopgaaf en bedrijven die hun bedrijfsvoering willen aanpassen. Ook kunnen vrijkomende bedrijven worden aangeboden aan ondernemers uit andere gebieden die willen verplaatsen.

Afwaardering en vergoeding beheer
De gronden in NWO worden in belangrijke mate geëxtensiveerd vanwege de 'gestapelde opgaven'. In onze optiek blijven deze gronden in principe in eigendom en beheer bij de agrarische ondernemers. Omdat deze grond niet meer (volledig) bruikbaar is voor gangbaar agrarische gebruik, is het nodig dat deze gronden worden afgewaardeerd. Daarnaast dient er een vergoeding te komen voor gemis aan inkomsten (met verrekening van rente uit de afwaarderingsvergoeding) en een vergoeding van (extra) beheerskosten voor ecosysteemdiensten en maatschappelijke diensten. Deze vergoeding voor inkomstenderving en beheer, dient jaarlijks te worden vergoed, waarbij de afspraken voor deze jaarlijkse vergoeding voor langjarige periode vast komt te liggen om hiermee ondernemers duurzaam zekerheid te geven.

Aankopen van piekbelasters
Het rijk werkt op dit moment aan een regeling voor de uitkoop van piekbelasters. Deze regeling voorziet in het uitkopen van bedrijven waarbij sprake is van een hoge stikstof uitstoot en grote impact op de vaak nabijgelegen natuur. Hoe de regeling er exact uit komt te zien is op het moment van schrijven nog niet bekend. Ook is niet bekend hoeveel bedrijven in NWO hiervoor in aanmerking komen. Wel gaan we ervan uit dat tenminste enige bedrijven in NWO van deze regeling gebruik kunnen en zullen maken. Dit zal daarmee leiden tot een reductie van de emissies van methaan en ammoniak. De gebouwen kunnen eventueel worden aangekocht. We gaan er in onze aannames vanuit dat er 200 bedrijven stoppen, door middel van een aantrekkelijke regeling.

Toepassen herverkaveling
Doordat een groot aantal ondernemers naar verwachting zal stoppen en er opgaven liggen zal een herverkaveling in de meeste gebieden voor de hand liggen. Hiermee krijgen de blijvende agrarische ondernemers de gronden die ze nodig hebben, waar mogelijk dicht bij huis. Ook kan hiermee gestuurd worden op een efficiënte inrichting van de gebieden. Hier ligt een taak voor de overheden om zich als goede partners hierop voor te bereiden. Waar mogelijk zal dit gaan middels een vrijwillige kavelruil. In verband met de verplichting van de overheid om grond die ze wil verkopen, via een openbare verkoop van de hand te doen, kan het ook zijn dat de herverkaveling plaats vindt via een WILG-procedure.

Technische- en managementinnovaties
Bij resterende opgave worden in de gebiedsprocessen technische- en managementmaatregelen meegenomen. Op dit moment gaat dit in hoofdzaak over de reductie van de stikstofemissies en in mindere mate over methaanemissies. Mogelijkheden zijn bv de aanpassing van het voerregime (minder eiwitrijk voer), het toepassen meer weidegang, mest aanlengen met water in de stal of bij het uitrijden en toepassen van een stikstofstripper. Aandachtspunt hierbij is de juridische borging.

Norm voor grondgebondenheid
Op dit moment wordt ervan uitgegaan dat er, als onderdeel van het landbouwakkoord, een norm voor grondgebondenheid komt voor de melkveehouderij. Door deze norm is het voor een deel van de melkveehouders noodzakelijk om meer grond onder hun bedrijf te krijgen. Deze grond moet dan komen van andere ondernemers. Wil een bedrijf dit niet, dan kan ervoor

CONCEPT

gekozen worden om het aantal dieren te verminderen. Links of rechtsom neemt hierdoor het aantal dieren per hectare af en daarmee de emissie van methaan en stikstof in NWO.

Vrijkomende agrarische bebouwing
Voor de herontwikkeling van vrijkomende agrarische bebouwing vraagt de provincie de gemeenten om samenhangende programma's voor de herontwikkeling van VAB's op te stellen. Hierbij neemt de provincie het Fundament voor de nieuwe provinciale Omgevingsvisie en de volgende richtinggevende uitgangspunten als vertrekpunt. Deze zullen ook richtinggevend zijn voor de beoordeling van lopende VAB-initiatieven:
• Passend binnen het natuurlijk bodem en watersysteem.
• Landbouw is leidend, herontwikkeling is volgend.
• Het levert een bijdrage aan ruimtelijke kwaliteit/gebiedskenmerken/zuinig en zorgvuldig ruimtegebruik.
• Het is passend bij de provinciale gebiedskenmerken en bij provinciale gebiedsopgaven en het PPLG: we bieden (economisch) perspectief voor individuele grondeigenaren en (dorps)gemeenschappen.
• Passend binnen het provinciaal beleid.
• Een goede ontsluiting is gewaarborgd.
• Aansluiting bij lokale identiteit en leefbaarheid.

Borging gebiedsproces
We constateren dat er een instrument nodig is voor de borging van het gebiedsproces. Het idee ontstond dat we een 'vergunningenstolp' nodig hebben zodat een bedrijf binnen een gebiedstolp verder kan ontwikkelen, mits de totale doelen niet overschreden worden.

3.3. Rollen en verantwoordelijkheden

Samenwerking in NWO
We werken in NWO samen aan de gebiedsgerichte aanpak voor Noordwest Overijssel gericht op een duurzaam Toekomstperspectief voor Noordwest Overijssel. Als onderdeel hiervan werken we ook aan de PPLG doelen. Dat doen we met gebiedspartners op verschillende niveaus. Enerzijds op bestuurlijk en ambtelijk niveau voor Noordwest Overijssel als geheel. Daarnaast werken we samen in drie deelgebieden. Deze indeling in deelgebieden is gemaakt omdat er op fysiek en organisatorisch gebied veel verschillen bestaan tussen Wieden Weerribben, Staphorsterveld en Polder Mastenbroek / Kamperveen. In deze gebieden waar veenweide problematiek stapelt met andere opgaven zijn Deelgebiedscommissies ingesteld.

Regiegroep Noordwest Overijssel (RNWO) (bestuurlijke gebiedstafel)
Dit is het overkoepelende bestuurlijk overleg voor Noordwest Overijssel als geheel. Het is de bestuurlijke gebiedstafel met een brede samenstelling van betrokken (vertegenwoordigende en belanghebbende) gebiedspartners. Het gremium is regisserend (van gebiedsproces), adviserend (naar betrokken overheden), afstemmend, informerend en inspirerend (partners onderling). Bestuurders van de betrokken overheden en maatschappelijke partners vormen samen de Regiegroep Noordwest Overijssel (RNWO). De provincie Overijssel coördineert en faciliteert het proces. De RNWO komt enkele keren per jaar bijeen.

Programmateam Noordwest Overijssel (ambtelijke gebiedstafel)
Aan het Programmateam (PT) nemen de ambtelijke vertegenwoordigers van de partijen uit de RNWO deel. Belangrijkste taak is het adviseren van de Regiegroep. Daarnaast zijn belangrijke taken het elkaar informeren over en afstemmen van ontwikkelingen binnen en buiten de GGA NWO (met invloed op de GGA NWO), het bewaken van de voortgang van projecten, het elkaar inspireren en het vormen van de schakel met de eigen organisatie. Het eigenaarschap van opgaven, producten en proces ligt bij alle partijen uit het PT (en de RNWO). Het PT komt regelmatig bijeen. Programmaleider en programmasecretaris worden door provincie Overijssel geleverd.

CONCEPT

Een kernteam (proces) en gebiedsteam (inhoudelijk) ondersteunen het gebiedsproces.

Deelgebiedscommissies
Per deelgebied is er een Deelgebiedscommissie die wordt voorgezeten door een wethouder, die ook in de RNWO is vertegenwoordigd. In de Deelgebiedscommissies wordt gewerkt aan (de start van) pilotprojecten, aan het maken van voorstellen voor de Gebiedsagenda en aan het Toekomstperspectief voor dat deelgebied. Ten behoeve van uitwisseling van kennis en kruisbestuiving van ideeën wordt ook tussen de DGC's samengewerkt. De Deelgebiedscommissies bestaan uit ambtelijke vertegenwoordigers van de betrokken gemeenten en het waterschap en uit de (lokale) vertegenwoordigers uit het gebied. Er zijn Deelgebiedscommissies voor Mastenbroek / Kamperveen, Staphorsterveld en Wieden Weerribben.

Specifieke verantwoordelijkheden waterschap provincie en gemeenten
Besluitvorming over ruimtelijke en financiële aspecten vindt plaats in Provinciale Staten en gemeenteraden. De provincie heeft de verantwoordelijkheid om een PPLG aan te leveren aan het rijk voor 1 juli 2023 en o.a. beleidsuitvoering voor natuur. In het Waterbeheerprogramma neemt het waterschap de waterhuishoudkundige aspecten van de strategie op. Besluitvorming daarover vindt plaats in het AB van waterschap Drents Overijsselse Delta. Daarnaast heeft het waterschap verantwoordelijkheden voor het uitvoeren van de Europese Kaderrichtlijn Water (zie paragraaf schoon water).

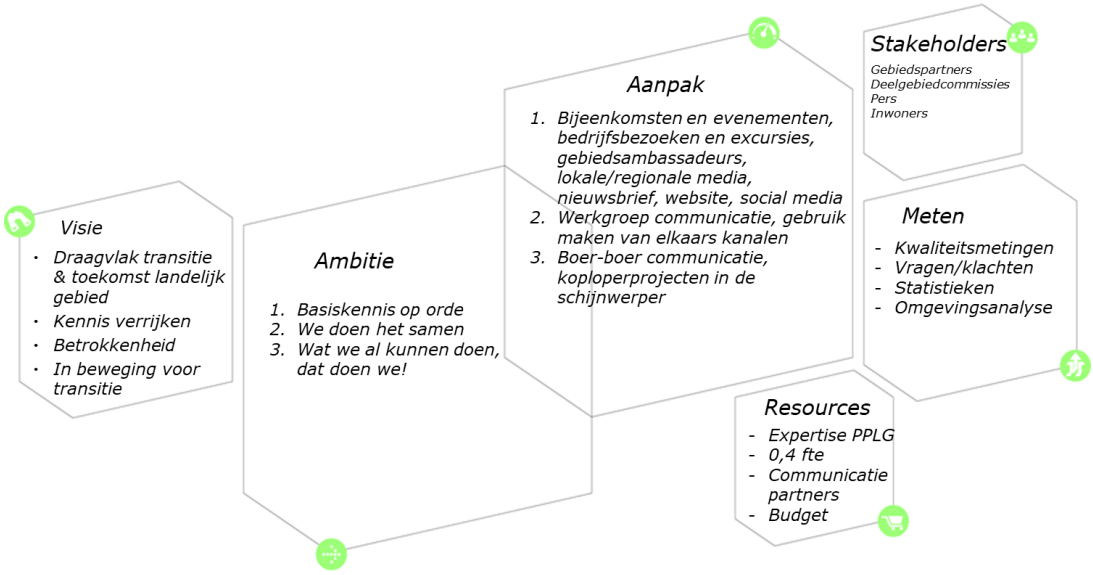
3.4. Communicatie

Voor NWO is een concept gebiedscommunicatieplan opgesteld dat in de bijlage is opgenomen. De belangrijkste communicatieopdracht is het informeren en communiceren met gebiedspartners en inwoners (en dan met agrarisch ondernemers, waarvan een groot deel nu nog onder de radar is).

Actief de boer op
De opgave van het PPLG is breed en complex. Met name veel agrarisch ondernemers, die het meest met de uitvoering van het PPLG te maken krijgen, moeten vroegtijdig worden geïnformeerd. We moeten als gebiedspartners gezamenlijk aan deze informatievoorziening te voldoen. 'Actief de boer op' draagt bij aan het vergroten van het vertrouwen en het samen en gemakkelijker realiseren van de doelen in het PPLG.

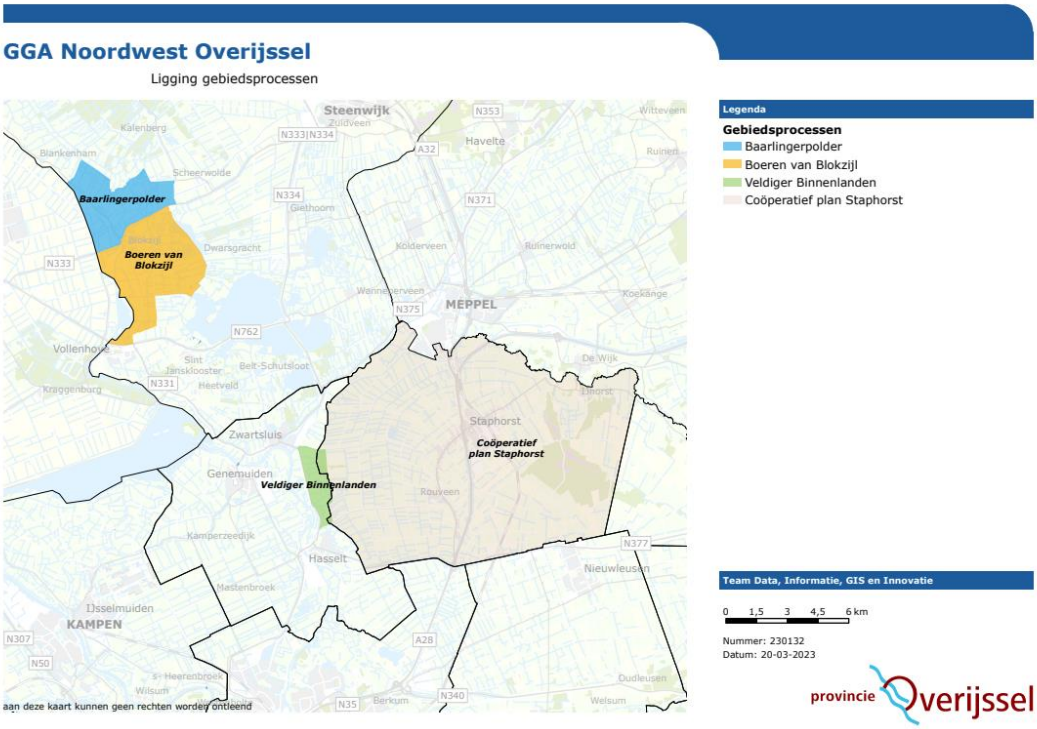
CONCEPT

De communicatiestrategie in één oogopslag:

3.5. Lopende gebiedsprocessen en initiatieven

We beschrijven in deze paragraaf de lopende gebiedsprocessen: de Baarlingerpolder, de Boeren van Blokzijl, de Veldiger Binnenlanden en het Coöperatief plan Staphorst. Daarna gaan we in op overige lopende projecten en activiteiten.

Figuur: gebiedsprocessen in NWO

3.5.1 Baarlingerpolder (koploperproject)

Negen boeren in de Baarlingerpolder, net boven Blokzijl tegen het Natura 2000-gebied de Weerribben-Wieden aan, hebben zich verenigd om een gebiedsproces te starten. Aanduwer van dit gebiedsproces is de uitwerking die het PIP (Provinciaal Inpassing Plan) Noordmanen heeft op het gebied. De vernatting van Noordmanen zorgt voor een effect op de omliggende landbouwgrond, wat weer effect heeft op de gebruikersmogelijkheden van de gronden. Nieuwe natuur met nieuwe doelen kan weer nieuwe opgaven met zich meebrengen. Maar tegelijkertijd kwam het besef dat de stikstof/ KDW-opgave direct invloed heeft op de bedrijfsvoering in het gebied.

Bijzonderheden:
De diversiteit van de negen bedrijven is groot. Biologisch, intensief, extensief, natuurinclusief, kleine, gemiddelde en grote bedrijven. Er zijn geen stoppers in het gebied en de komende 10 jaar worden er geen stoppers verwacht. Het aantal koeien is sinds 2018 toegenomen in het gebied. Dit gebiedsproces betreft een zogenoemd koploperproject.

Het kader geeft een inkijk in de stappen die zijn gezet in het gebiedsproces Baarlingerpolder.

3.5.2 Boeren Blokzijl

Aanleiding
In navolging van het koploperproject Baarlingerpolder zijn de boeren ten zuiden van Blokzijl in actie gekomen. Net bijgekomen van de ontwikkelopgave die een ruilverkaveling met zich meebracht, kwam een groepje van zes boeren tot de conclusie dat er nieuwe opgaven in het gebied aan zitten te komen. Deze ondernemers boeren al jaren in en naast een N2000 gebied. De vogelrichtlijn is IN dit gebied van toepassing. Omdat ook dit N2000 heet en de boeren erin wonen en werken, lijkt het net alsof het gebied een steeds grotere stempel krijgt als N2000 gebied op de kaarten en onderdeel wordt van de ingekleurde N2000 gebieden van de Weerribben-Wieden. De boeren vinden het belangrijk om niet langer af te wachten wat er wordt ingekleurd en pakken zelf de handschoen op. Samen met het gebiedsteam GGA is er een logisch gebied geformuleerd. De inwoners van dit gebeid zijn uitgenodigd voor een startbijeenkomst. Een deelnemer uit de werkgroep van de Baarlingerpolder heeft tijdens de startbijeenkomst aan het gebied uitgelegd hoe hun koploperproject te werk gaat en het gebied heeft besloten eenzelfde traject te gaan uitzetten. Het gebied bestaat uit 23 deelnemers en is ongeveer drie keer zo groot als de Baarlingerpolder.

Verkenningsfase
De initiatiefgroep heeft zich gevormd doordat een boer een aantal andere boeren heeft gevraagd om met het PPLG-team NWO om de tafel te gaan en de mogelijkheden voor een gebiedsproces te bespreken. De initiatiefgroepleden hebben zich vervolgens ingezet om de andere bedrijven in het gebied bij het gebiedsproces te betrekken.

Er zijn, vooraf aan de interviews, twee groepsverkenningen gedaan. Het PPLG is uitvoerig besproken, duidelijk is geworden dat de opgaven voor het gebied zijn gestapeld en er is een verkenning gedaan van het INFRAM-rapport over de veenweideopgaven.
Vervolgens is er besloten om de keukentafelgesprekken te gaan doen. Deze zijn intussen uitgevoerd en het gebied krijgt nu de terugkoppeling van de uitkomsten. Intussen is het concept plan van aanpak klaar. Na de volgende groepsbijeenkomst wordt besloten of het gebied verder wil in de ontwerpfase.

Bijzonderheden:
- Het gebied ligt in een N2000 gebied, Vogelrichtlijngebied.
- Er is lang geprotesteerd tegen het scheurverbod (dat is er nu af)
- Er is geprotesteerd tegen de ontwikkelopgave
- Er zijn melkveebedrijven uitgekocht voor de ontwikkelopgave
- Er is een melkveebedrijf opgekocht in de eerste opkoopregeling van het rijk
- Er zijn een aantal melkveebedrijven omgevormd naar vleesveehouderij
- Er wordt een recreatiepark aangelegd

CONCEPT

Kijkje in het gebiedsproces Baarlingerpolder

De volgende stappen zijn doorlopen:

Verkenningsfase

Verdiepingen
Om iedereen van de groep op hetzelfde kennisniveau te krijgen voordat de individuele keukentafelgesprekken beginnen zijn er verschillende verdiepingen gedaan:

- Stikstofopgave/KDW met de deskundige van de provincie
- Veenweideopgave met de INFRAM-deskundige en deskundige van het waterschap WDOD
- Bodem en water sturend/ KRW met de deskundige van WDOD

Later kwam daarbij het verliezen van de derogatie, de verplichting van de bufferstroken van het 7e actieprogramma nitraat en de wens van de grondgebondenheid. Tijdens de afrondende fase kwam het aanvalsplan Gruttoland er nog bij.

Individuele gesprekken of interviews
Om een beeld te krijgen van de individuele belangen en de toekomstvisie van de betrokken ondernemers en om te achterhalen hoe elke ondernemer in de wedstrijd staat en welke toekomst hij/zij voor het bedrijf ziet, zijn interviews in de vorm van keukentafelgesprekken zeer belangrijk. Het interview wordt afgenomen door een onafhankelijk adviseur die verbonden is aan de werkgroep, in dit geval een kartrekker.

Ontwerpfase
Praatplaat of schets
Aan de hand van de uitkomsten van de interviews wordt een praatplaat of schets gemaakt met mogelijkheden. Deze praatplaat geeft gespreksstof en doorbreekt het "kaarten voor de borst" houden.

Scenario's
De groep bedenkt scenario's. Twee extreme scenario's omdat zo duidelijk wordt wat helpt om de opgaven te behalen.

1. Alle agrarische bedrijven verlaten de polder en het land wordt alleen nog als hooiland gebruikt.
2. Alle agrarische bedrijven gaan met technische maatregelen op stalniveau aan de slag.
3. Een mengvorm van bovenstaand

De uitwerkingen van de scenario's geven inzicht over hoe groot de opgaven zijn en wat er met de scenario's bereikt kan worden voor de opgaven, voor zowel de stikstofopgave als de veenweide. Alle opgaven bij elkaar: Stikstof, klimaat (CO_2 en Methaan), KRW en biodiversiteit brengt de groep bij de conclusie dat er ruimte in de polder gemaakt moet worden. Er zijn te veel bedrijven, de opgaven kunnen niet door alleen maar technische oplossingen behaald worden.

Verdiepingen
Er worden allemaal mogelijke oplossingen bedacht om de opgaven te kunnen halen en het verdienvermogen van de bedrijven in de benen te houden. Om scherp te krijgen wat de consequenties van deze oplossingen kunnen zijn voor de individuele bedrijven en het gebied, waren en meer verdiepingen nodig. Voorbeeld van mogelijke verdiepingen zijn energietransitie, excursie natuurgebied, gesprek met de bank, gesprek met de gemeente etc etc.

Eerste uitkomsten
In dit gebiedsproces is geprobeerd het bed op te maken voor de volgende generatie. Innovatie om de opgaven te behalen is een aantrekkelijke oplossing. Maar in een gebied met gestapelde opgaven, die vooral ruimtelijk werken, is innovatie een deel van de oplossing. Het andere deel van de oplossing is de extensivering van het gebied. Extensivering is een manier om zowel de stikstof, de veenweide en de methaan opgave vorm te geven. Dat betekent dat er ruimte in het gebied gemaakt moet worden, door een aantal bedrijven te verplaatsen. Een melkveehouderijbedrijf heeft inmiddels een andere locatie gevonden en het bedrijf in de Baarlingerpolder is aangekocht door de provincie.

Hoe verder?
De ondernemers van de Baarlingerpolder beraden zich nu over het verdere vervolg. De verkennings- en ontwerpfase zijn klaar. De veenweideopgave zou ingevuld kunnen worden door de achterste percelen tegen het natuurgebied te vernatten, mits er ruimte gemaakt wordt door bedrijven te verplaatsen. Een zonnepark op de vernatte percelen geeft in ieder geval zicht op een verdienmodel op die gronden, zolang de overheid zelf niet met concrete keuzemogelijkheden komt. Een zonnepark brengt de verplichting mee om ook 20 ha voor de andere doelen in te richten. Deze hectares kunnen ingericht worden voor de weidevogels en het verhogen van de biodiversiteit. Een aantal van de melkveehouderijbedrijven hebben al een extensieve natuurinclusieve bedrijfsvoering en er zijn mogelijkheden om met de andere bedrijven ook stappen te maken. Stikstofstripper met of zonder mestvergisten geeft een bedrijf de mogelijkheid om aan de stikstof- en methaanopgaven te werken voor het gebied. De managementmaatregelen, mits ze juridisch geborgd worden, leveren een bijdrage aan de opgave stikstof en methaan.

3.5.3 Veldiger Binnenlanden

Aanleiding
Een van de boeren in de Veldiger Binnenlanden is lid van de deelgebiedscommissie Staphorsterveld in NWO. Daar is de afgelopen 2 jaar veel informatie gedeeld en er is veel gebiedskennis aanwezig. De betreffende boer heeft samen met het gebiedsteam besproken of er mogelijkheden zijn om ook in zijn eigen polder een gebiedsproces te starten. Samen met de andere boeren in het gebied is er een avond geweest waarop de mogelijkheden voor een gebiedsproces zijn voorgelegd en de groep heeft besloten een eerste verkenning op te starten.

Verkenningsfase
De landbouwpolder ligt naast het natuurgebied De Oldematen en is aan de andere kant ingesloten door de dijk. De veeweideopgave en de PPLG opgaven zijn besproken. Wederom een gebied met gestapelde opgaven in een randzone van een N2000 gebied. Er is veel data in het gebied aanwezig over de peilen, waterkwaliteit en bodemdaling. De volgende bijeenkomst is samen met het waterschap om te verkennen wat deze data voor de opgaven van het gebied kunnen betekenen.

3.5.4 Coöperatief plan Staphorst

Een gezonde agrarische sector en een vitaal platteland zijn speerpunten voor de gemeente Staphorst. De gemeenteraad heeft dit onderstreept door bij de bespreking van het startdocument voor de gebiedsgerichte aanpak, motie 142 aan te nemen. Met deze motie is het college opgeroepen om er voor te zorgen dat in de GGA het goede gesprek gevoerd blijft worden tussen overheid, agrariërs, TBO's (terrein beherende organisaties) en overige stakeholders in het gebiedsproces. Ook vraagt de raad om het areaal landbouwgrond in het gebied te waarborgen en het agrarisch natuurbeheer en de economische en sociale waarden van de landbouwsector in Staphorst te behouden en te versterken. Daarnaast vraagt de raad om de instandhoudingsverplichting van de bestaande natuur in de natuurgebieden als vertrekpunt te nemen, waarbij de instandhoudingsdoelen in de beheersplannen als kans worden gezien. Tot slot wordt aan het college gevraagd om de raad te blijven betrekken en informeren bij de vaststelling van de Gebiedsagenda en het Toekomstperspectief.

De voorgenoemde motie heeft primair betrekking op het deelgebied Staphorsterveld. De gemeente heeft binnen dit gebied het initiatief genomen voor een coöperatief plan Staphorst e.o. Van oudsher wordt er in het deelgebied Staphorsterveld veel samengewerkt met de natuur d.m.v. de collectieven. De gemeenschap is een hechte agrarische gemeenschap en heeft met de melk- en veevoerfabriek in het gebied een sterke lokale binding. Stakeholders in het gebied zijn gevraagd om mee te schrijven aan een plan waarin uiting wordt gegeven aan deze verbondenheid.

In het plan zijn tien kernpunten geformuleerd, waarmee een aanzet wordt gedaan over wat er belangrijk is in deze agrarische gemeenschap en op welke manier er gewerkt kan worden aan het perspectief voor de bewoners en de boeren in Staphorst. Het plan geeft de randvoorwaarden of kaders voor een gebiedsproces van de initiatiefnemers aan. Het Coöperatief Plan Staphorst is daarmee een goede opmaat om in kleinere gebieden de opgaven te verkennen en verdere stappen te nemen samen met de gebieden.

3.5.5 Overige initiatieven en activiteiten

- Uitvoeren IBP-projecten: Uitvoeringsprogramma Oldematen Zwartewaterklooster; Benutten biomassastromen Nationaal Park Weerribben-Wieden; Onderzoek randzone Koekoekspolder; Onderzoek Behoud veenweidegebied Polder Mastenbroek; Onderzoek en realisatie graven petgaten zonder CO2-uitstoot; Waterkwaliteitsonderzoek rond Wieden Weerribben (mogelijk ook biocascade); Pilotonderzoek onderwaterdrainage. In voorbereiding zijn projecten: CO2 binden in landschapselementen en Duurzaam waterbeheer Weerribben.

- Uitvoeren Impulsmiddelen Veenweide: realiseren van naar verwachting ruim 250 hectare vernatting en in combinatie met functieverandering naar natuur in de Uitwerkingsgebieden Natura 2000, in het kader van de Ontwikkelopgave N2000
- Barsbekerbinnenpolder verbeteren voor weidevogels en verminderen van veenoxidatie (en dus verminderen van bodemdaling en CO2-uitstoot op 160 ha) door Natuurmonumenten in samenwerking met een erfpachter. Dit project is tevens een pilot voor Valuta voor Veen.
- Meerdere pilots voor onderwaterdrainage, waaronder één in combinatie met een meetlocatie voor bodemdaling en CO2 uitstoot in het kader van het landelijke onderzoeksprogramma van het NOBV. Een tweede Overijsselse meetlocatie bevindt zich binnen het natuurgebied Weerribben-Wieden
- Werkgroep om één loket voor maatschappelijke diensten. De eerste stap richting 'Eén loket' is gezet. Op 12 juli 2022 heeft een bijeenkomst plaats gevonden waarvoor adviseurs van het agrarisch collectief Noordwest Overijssel (AC), Stichting Particuliere Landschapselementen IJsseldelta (SPLIJ), Gebiedscoöperatie IJsseldelta (GC), Stichting Groenblauwe Diensten Overijssel (SGBDO) en van het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer waren uitgenodigd. Doel was om elkaar beter te leren kennen en om kennis uit te wisselen.
- In Noordwest Overijssel hebben we een concept menukaart ontwikkeld waarin de keuzemogelijkheden voor de ondernemer worden vertaald in een 'menukaart met technische maatregelen/ innovaties'. De menukaart is een concept dat getoetst moet worden. Dat willen we in drie jaar tijd doen met een pilot bij 5-10% van de bedrijven.
- Op dit moment worden door Novus AgroEcology emissiemetingen gedaan bij een zevental melkveebedrijven in Noordwest Overijssel naar het effect van het toepassen van Kopros, een microbiologische oplossing. Hierbij wordt een vermindering van stalemissies geclaimd met gemiddeld 75% tot 4 kg per koe per jaar terwijl de emissie van ammoniak (en stank) bij mestaanwending nagenoeg worden geëlimineerd. Ook moet de toepassing van Kopros via de verbetering van mest een waardevolle bijdrage leveren aan de bodemvruchtbaarheid en aan de productie van ruwvoer en andere gewassen.
- Bedrijven die er behoefte aan hebben worden op weg geholpen met een routekaart voor individuele stikstofadviezen. Aan bureau Boerenverstand is opdracht verleend om deze routekaart in samenwerking met de Overijsselse Erfcoaches en landbouwadviseurs uit de Gebiedsgerichte Aanpak te ontwikkelen. De routekaart helpt de boer om een eerste 'stikstofscan' te doen. Deze routekaart kunnen adviseurs, landbouwdeskundigen, ErfCoaches en eventueel andere 'erfbetreders' die bij de boer op het erf en aan de keukentafel komen, gebruiken.
- GLB-pilots door Collectief Noordwest Overijssel gericht op de vraag hoe maatregelen t.b.v. weidevogelbeheer en tegengaan veenoxidatie goed in te passen zijn in melkveehouderijbedrijven.
- Onderzoek van het watersysteem op een gedetailleerder niveau dan de Verkenning bodemdaling veenweide Overijssel (Infram) op kleiner schaalniveau.
- Aangesloten bij landelijke onderzoeksinstellingen of -samenwerkingsverbanden op het gebied van de veenproblematiek: NOBV (twee meetlocaties), VIP-NL en het Nationaal Kennisprogramma Bodemdaling.
- In het kader van VIP-NL is een proeftuintrekker (Stimuland) voor Noordwest Overijssel gestart. Overijssel is samen met de Friesland partner in de twee onderzoeks- en innovatieprojecten voor andere bodemmaatregelen dan (alleen) vernatting: profielkeren en overlagen. Daarnaast wordt een de onderzoeksvraag doorontwikkeld die is opgesteld door de rietsector, om die als onderzoeksvoorstel in te dienen bij VIP-NL.
- Excursies en informatiebijeenkomsten.
- Doorrekening van de bedrijfseconomische effecten van de PPLG opgaven voor een aantal landbouwbedrijven in Mastenbroek.

CONCEPT

4. Aanpak

4.1. Inleiding

In dit hoofdstuk gaan we in de eerste paragraaf in op de gefaseerde uitvoering van het Gebiedsprogramma Noordwest Overijssel. Daarna wordt in de tweede paragraaf ingegaan op de kennisontwikkeling.

4.2. Fasering van de uitvoering

We gaan uit van een gefaseerde uitvoering van het gebiedsprogramma Noordwest Overijssel met minimaal 25 deelgebieden. In iedere fase bevindt een aantal werkgebieden zich in verschillende fasen. De verdeling zou er als volgt uit kunnen zien (indicatief):

Fase	**Aantal werkgebieden**		
	2023-2025	**2025-2030**	**2030-2035**
Verkenningsfase	**3**	**9**	
Ontwerpfase	**1**	**5**	
Realisatiefase	**1**	**10**	**14**

Korte termijn 2023-2025
In deze periode is de inzet gericht op:

- Opstellen en afronden gebiedsprogramma
- Uitvoeren communicatieplan
- Gebiedsprocessen opstarten en eerste gebiedsprocessen in uitvoering brengen. Op korte termijn starten gebiedsprocessen in circa 5 werkgebieden met gebiedsprocessen gericht op extensivering, verbreding en vernatting. Hierbij gaan we er vanuit dat we daar starten waar de energie zit. Dat zijn in ieder geval:
    - Baarlingerpolder: realisatiefase
    - Boeren Blokzijl: realisatiefase
    - Veldiger Binnenlanden: verkenning- en ontwerpfase
    - Coöperatief plan Staphorst: verkennings- en ontwerpfase
- Inventarisatie sociaaleconomische effecten – naar model brede welvaart- voor NWO, verdiepen en waar data beschikbaar is, daar ook aan te toetsen. Opstellen dynamisch factsheet voor NWO om op deze manier de komende jaren transparant te monitoren hoe de brede welvaart in het landelijk gebied zich ontwikkelt, zodat er kan worden bijgestuurd en kansen benut.
- Opstellen Toekomstperspectief NWO (indien na PPLG / omgevingsvisietraject verdiepingsslag voor NWO nog is gewenst)
- Opstellen Regionale Veenweidestrategie 2.0 en 3.0
- Afspraken met partners over de wijze van samenwerking waaronder de governancestructuur.
- Informeren en betrekken inwoners, bestuurders en volksvertegenwoordigers
- Inrichting uitvoeringsorganisatie;
- Aankopen eerste bedrijven;
- Onderzoek t.b.v. detaillering opgaven.

CONCEPT

Middellange termijn 2025-2030

- Gebiedsprocessen in uitvoering
- Uitvoeren communicatieplan
- Opschalen uitvoeringsorganisatie
- Verkenningsfase en planuitwerkingsfase in alle werkgebieden

  In deze fase gaan we ervanuit dat in alle werkgebieden de verkenningsfase wordt opgestart. De werkgebieden bevinden zich in verschillende fasen. Vanaf 2025 zijn de eerste grotere effecten te verwachten door de realisatie van uitvoeringsplannen.
  - Blijven informeren en betrekken inwoners, bestuurders en volksvertegenwoordigers;
  - Aankopen bedrijven en inzetten t.b.v. herverkaveling/ extensiveringsopgaven;
  - Monitoring effecten maatregelen;
  - Indien nodig verfijning/ bijsturing opgaven;
  - Rapportage en verantwoording.

Lange termijn 2030-2035

In deze laatste periode is de inzet gericht op de volgende zaken

- Oplevering gebiedsprocessen;
- Uitvoeren communicatieplan;
- Monitoring effecten maatregelen;
- Afbouwen uitvoeringsorganisatie;
- Rapportage en verantwoording.

4.3. Kennisontwikkeling

Op het gebied van veenweide (bodemdaling en uitstoot broeikasgassen) wordt veel onderzoek gedaan. Daarvoor is op landelijk niveau een onderzoeksprogramma (NOBV) gestart, dat ook (juist) op lokaal niveau onderzoek doet, om zo de verschillende (veen-) situaties in beeld te brengen. Daarnaast wordt ook veel onderzoek naar stikstof en stikstof reducerende maatregelen gedaan. Geconcludeerd kan worden dat er al veel onderzoek is gedaan, maar dat er ook nog kennishiaten zijn. Om alle beschikbare informatie zoveel mogelijk te delen houden we de online gebiedsdata up to date en breiden we deze uit met data over alle PPLG-thema's (zie GGAHUB_stikstof (arcgis.com)).

Om een weloverwogen keuze te maken voor de aanpak van het veenweidegebied is de provincie aangesloten bij een aantal landelijke onderzoeksprogramma's, zijn er studies uitgevoerd naar verschillende toekomstscenario's en worden er ook praktijkproeven (pilots) gedaan om de werking van maatregelen in het landschap te testen.

Onderzoeksprogramma's

Om grip te krijgen op de veenweideopgave en informatie uit te wisselen met andere provincies, waterschappen en het rijk is provincie Overijssel aangesloten bij een aantal landelijke onderzoeksprogramma's naar de veenweideopgave: VIPNL, NOBV en BbHW. Vanuit die programma's worden ook onderzoeken en proeven in Noordwest Overijssel uitgevoerd, in samenwerking met lokale partijen.

Veenweiden Innovatie Programma Nederland (VIP NL)

Met het oog op de opgaven in de Nederlandse veenweidegebieden is in 2022 het Veenweiden Innovatie Programma Nederland (VIPNL) van start gegaan. VIPNL is een landelijk veenweideprogramma waarbij de uitvoering in de regio plaatsvindt. VIPNL is ontstaan uit een initiatief vanuit de veenweidenregio's om gezamenlijk op te trekken en de wens vanuit LNV om een landelijk consortium voor innovaties te organiseren.

VIPNL werkt met programmapartners, die samen financieel en inhoudelijk verantwoordelijk zijn voor de uitvoering van VIPNL. De programmapartners dragen zorg voor het aanvragen en

CONCEPT

verantwoorden van een of meerdere thema's. De huidige programmapartners zijn het Veenweiden Innovatiecentrum (VIC) en Landschap Noord-Holland (LNH).

Ook zoekt VIPNL bij de uitvoering verbinding met landelijke organisaties en programma's voor het ontwikkelen en uitwisselen van kennis. Er wordt intensief samengewerkt met het Nationaal Onderzoeksprogramma Broeikasgassen Veenweiden (NOBV) dat bij verschillende thema's metingen doet aan broeikasgassen en onderzoek doet om het mechanistisch begrip te vergroten.

Nationaal Onderzoeksprogramma Broeikasgassen Veenweiden (NOBV)

Voor veenweiden is in het Klimaatakkoord een reductie van de jaarlijkse emissie met 1,0 Mton in 2030 vastgelegd. Het Nationaal Onderzoeksprogramma Broeikasgassen Veenweiden (NOBV) is in 2019 gestart om antwoord te geven op vragen omtrent deze opgave. Wat zijn de effecten van verschillende maatregelen tegen bodemdaling op broeikasgasuitstoot? Hoe werken de maatregelen die zijn ontwikkeld, of nog ontwikkeld worden, om emissies te beperken? En welke rol spelen bijvoorbeeld bodemleven en veentype bij de veenafbraak? De conclusies volgen in 2024.

Doel van het NOBV is de effectiviteit van maatregelen te onderzoeken en de emissies beter te voorspellen. Daarbij worden tevens de effecten op bodemdaling in beeld gebracht. Het onderzoek richt zich op het zogenaamde mechanistisch begrip van veenafbraak en het ontstaan van broeikasgassen. Daarom wordt niet alleen de emissie van verschillende broeikasgassen gemeten. Ook worden metingen gedaan aan allerlei factoren die van invloed kunnen zijn op het ontstaan van broeikasgasemissies. Zo kunnen vooraf veel betere voorspellingen worden gemaakt van de effectiviteit van maatregelen onder verschillende omstandigheden. Er wordt gebruik gemaakt van onderzoek op locaties verspreid over het Nederlandse veenweidegebied.

Aan het onderzoeksprogramma nemen verschillende universiteiten en kenniscentra deel. Het onderzoek loopt tot medio 2024 en wordt uitgevoerd met subsidie van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit onder aansturing van de Stichting Toegepast Onderzoek Waterbeheer (STOWA).

Onderzoeksprogramma Boeren bij Hoog Water (BbHW)

Boeren bij Hoog Water (BbHW) richt zich op de ontwikkeling van een veenweidenbedrijf met minimale klimaatimpact. Het gaat om een verkenning van een nieuw economisch haalbaar bedrijfsmodel met melkvee, bij minimaal gebruik van kunstmest en krachtvoer. Ook de reductie van stikstofemissies en het verbeteren van waterkwaliteit zijn onderdeel van dit nieuwe bedrijfssysteem. Voor de ontwikkeling van het nieuwe bedrijfsmodel volgens Boeren bij Hoog Water is het onderzoeksprogramma Boeren bij Hoog Water opgezet. Daarbij wordt ingezet op een grondwaterstand van 20 centimeter beneden maaiveld omdat deze grondwaterstand – volgens de huidige inzichten van deskundigen- zorgt voor een minimale uitstoot van emissies uit de veenbodem. Of dat ook in een rendabel bedrijfssysteem past wordt onderzocht door in de praktijk aan de slag te gaan. Dat gebeurt op de Hoogwaterboerderij van KTC Zegveld. Het onderzoek wordt uitgevoerd door Wageningen University & Research, het Louis Bolk Instituut, KTC Zegveld en PPP-Agro Advies.
In de ontwikkeling van Boeren bij Hoog Water komen verschillende innovaties van het VIC (Veenweide Innovatie Centrum) samen. Productie naar letterlijke en figuurlijke draagkracht van de bodem, met als uitgangspunt minimale broeikasgasemissies, borduurt voort op Veenweiden Veerkracht. Bij het realiseren van een hoge grondwaterstand wordt gebruik gemaakt van de kennis die is opgedaan over waterinfiltratie onder druk (drukdrainage) binnen Werken met Water.

Ook zijn er initiatieven vanuit het GLB waaronder Vooruitboeren op Veen. In de 3 deelgebieden doen 18 ondernemers mee aan een proef (met onderwaterdrainage).

CONCEPT

In de Barsbekerbinnenpolder wordt een pilot Valuta voor Veen uitgevoerd. In een gebied van 165 ha worden de waterpeilen verhoogd. Met als verdienmodel CO2-reductie te bewerkstelligen om vervolgens een CO2-certificaat te ontvangen, incl. financiële middelen.

CONCEPT

5. Middelen

5.1. Inleiding

Om tot uitvoering van maatregelen te komen moeten we over het juiste instrumentarium beschikken. Vooral grondinstrumentarium (om grond van stoppers tegen de juiste financiële voorwaarden bij blijvers te krijgen) en instrumenten om langjarig maatschappelijke diensten/ ecosysteemdiensten te kunnen vergoeden. Zie ook onder 3.2.

5.2. Instrumenten

En zie hierboven onder 3.2: **Instrumentarium voor gebiedsprocessen**

5.3. Financiën en effecten

PM nader uit te werken

Voor de realisatie van de 3 doelen van het PPLG Overijssel zijn in NWO middelen nodig voor de uitvoering en het beheer. In de eerste versie van het PPLG is een eerste kostenraming voor de realisatie van de doelen tot 2030 opgenomen van circa 5 miljard. Een nadere toerekening naar de deelgebieden wordt nog uitgewerkt door de programmaorganisatie PPLG.

Bedrijfseconomische effecten
Om een beter beeld te krijgen van de bedrijfseconomische effecten van het PPLG willen de agrarische partijen in NWO een nader onderzoek (laten) doen. Er wordt gewerkt aan de een verkenning, ter bespreking in de Regiegroep, voor een van de werkgebieden.

Kosten vernattingsmaatregelen
In de bijlage is een indicatieve uitwerking kosten van vernattingsmaatregelen opgenomen.

5.4. Uitvoeringsorganisatie

In de afgelopen maanden zijn er gesprekken gevoerd over hoe we als partners invulling willen geven aan de verschillende rollen en verantwoordelijkheden. Deze gesprekken lopen op dit moment nog. Het is in dit stadium dan ook niet mogelijk nu al een beschrijving te geven van de uitvoeringsorganisatie met daarbij de taken, rollen, verantwoordelijkheden en benodigd aantal fte's. Het tweede en derde kwartaal van 2023 zal hier meer duidelijkheid over komen. Wel is nu al duidelijk dat er sprake zal zijn van een forse personele inzet om de opgaven tijdig te kunnen realiseren. Deze inzet zal ook vanuit de verschillende gebiedspartners moeten komen. Gedacht kan worden aan inhoudelijke expertise op het gebied van natuur, water, veenweide en landbouw, maar ook aan expertise op het gebied van het leiden en begeleiden van projecten en processen. Het verzoek aan de gebiedspartners is dan ook om hier nu reeds over na te denken en dit in de eigen organisatie onder de aandacht te brengen en op te nemen in de P&C cyclus. De verwachte stijging in personele inzet is op 9 maart 2023 door bestuurders van gemeenten bevestigd in een door de VNG georganiseerd bestuurlijk overleg over het landelijk gebied. In dit kader heeft de Regieorganisatie Transitie Landelijk Gebied (RTLG) in een VNG webinar van 30 maart 2023 aangekondigd dat er een artikel 2 onderzoek gaat komen naar de uitvoeringslasten. Hierbij onderkent het RTLG dat alleen geld niet dé

CONCEPT

oplossing is. Vanwege de krappe arbeidsmarkt ligt de uitvoeringscapaciteit immers niet voor het oprapen. Met name op het vlak van ruimtelijke ordening is sprake van grote schaarste.

CONCEPT

6. Jaarplan 2023-2024

PM

CONCEPT

Bijlagen

CONCEPT

Bijlage 1: Matrix transitie perspectieven

Richtinggevende kansrijke ontwikkelingen voor veehouders op basis van 9 algemene profielen, elke situatie is uniek. De agrarisch ondernemer is zelf aan zet om een ontwikkelrichting te kiezen die past bij de ondernemer en de omgeving. Ook een combinatie van ontwikkelrichtingen kan mogelijk zijn. De Rijksoverheid en provincie helpen agrariërs bij deze transitie.

Gebieden / type boer / bedrijfsmodellen	**Extensieve natuurinclusieve landbouw (veenweide, hoge zandgronden, rondom N2000)**	**Grondgebonden hoogproductieve landbouw**	**Intensieve veehouderij (varkens, kippen, kalveren, geiten)**
	A1	**A2**	A3
Boer die wil afbouwen / stoppen	verkoop fosfaatrechten, rundvee, VAB's	verkoop fosfaatrechten, rundvee, VAB's	verkoop dierrechten, varkens / kippen, VAB's
	verpachten of verkopen (landschaps) grond	verpachten of verkopen grond	
	kleine hobbyboer	kleine hobbyboer	kleine hobbyboer
	ander werk/ pensioen	ander werk/ pensioen	ander werk/ pensioen
	B1	**B2**	**B3**
Boer die zo veel mogelijk op intensieve pad door wil	bedrijfsverplaatsing naar gebied met grondgebonden hoogproductieve landbouw	grondgebondenheid + extra milieu opgaven = randvoorwaarde	
		bodemverbetering	
		weidegang melkkoeien	
		(vakmanschap en technische) innovatie	(technische) innovatie
		weidevogelbeheer	
	competenties op orde	competenties op orde	competenties op orde
	C1	**C2**	**C3**
	meer grond onder bedrijf	meer grond onder bedrijf	meer grond onder bedrijf
Boer die het bedrijf op de huidige plek extensiever wil runnen en/of verbreden (omvormen)	verkoop deel fosfaatrechten en rundvee, eventueel VAB's en grond	verkoop deel fosfaatrechten en rundvee, eventueel VAB's	verkoop deel dierrechten en varkens / kippen, eventueel VAB's
	extensievere manier van dieren houden	extensievere manier van dieren houden	extensievere manier van dieren houden
	VAB's aanpassen naar vrijloop, potstal, e.d.	VAB's aanpassen naar vrijloop, potstal, e.d.	VAB's aanpassen naar vrijloop, potstal, e.d.
	weidegang zoog- of melkkoeien	weidegang melkkoeien	
	bodemverbetering	bodemverbetering	
	bedrijfsverbreding, o.a.:		
	biologisch	biologisch	biologisch
	akkerbouw zoals eiwit (met gewasrotatie door wisselteelt) en biobased gewassen	akkerbouw zoals eiwit (met gewasrotatie door wisselteelt) en biobased gewassen	
	natuurbeheerpakket	natuurbeheerpakket	

CONCEPT

	agroforestry / bos	agroforestry	
	korte keten		
	recreatie		
	zorg		
	zonneparken	windmolens	
	woningbouw (rood voor rood)		
	competenties op orde	competenties op orde	competenties op orde

Leeswijzer:
Hiervoor is de matrix met de negen richtinggevende ontwikkelpaden, zoals beschreven in de 'Uitwerkingsnotitie (voorbeeldcasussen) ontwikkelpaden " Perspectief voor de landbouw" opgenomen en hieronder volgt een toelichting.

De letters in de matrix staan voor het type boer. A is een boer die wil stoppen of afbouwen. B is een boer die zoveel mogelijk op het intensieve pad door wil. C is een boer die het bedrijf op de huidige plek extensiever wil voortzetten en mogelijk zijn bedrijfsactiviteiten gaat verbreden.

De cijfers staan voor de verschillende gebiedstypes gebaseerd op het fundament van de omgevingsvisie waar het bedrijf gevestigd is. De boer krijgt zo een beeld wat er in het gebied waar het bedrijf nu gevestigd is, mogelijk is. In de gebiedsgerichte aanpak zal duidelijk moeten worden wat dit op erf niveau gaat betekenen. Dit hangt o.a. af van de exacte opgave voor het gebied en welke richting de buren in willen en kunnen slaan.

De 1 staat voor een extensiveringsgebied (grondgebonden). De 2 voor hoogproductieve gebieden (grondgebonden). Het 3de gebied is de uitwerking voor intensieve niet grondgebonden bedrijven (bijvoorbeeld: varkens, kippen, geiten en kalveren).

A1 De boer die wil afbouwen/stoppen in een extensiveringsgebied
Een stoppende of afbouwende boer in een extensiveringsgebied zal zijn of haar vee met bijbehorende rechten verkopen. Mogelijk ook verkoop van vrijgekomen agrarische bebouwing. Er kan voor gekozen worden om de grond bij het bedrijf te verkopen of te verpachten. Het is niet meer mogelijk om een inkomen te halen uit de veehouderij, het blijft wel mogelijk om hobbymatig een aantal dieren te houden. De boer gaat met pensioen of gaat op zoek naar andere werkzaamheden.

A2 De boer die wil afbouwen/stoppen in een hoogproductief gebied
Een stoppende of afbouwende boer in een hoogproductief gebied zal zijn of haar vee met bijbehorende rechten verkopen. Mogelijk ook verkoop van vrijgekomen agrarische bebouwing. Er kan voor gekozen worden om de grond bij het bedrijf te verkopen of te verpachten. Het is niet meer mogelijk om een inkomen te halen uit de veehouderij, het blijft wel mogelijk om hobbymatig een aantal dieren te houden. De boer gaat met pensioen of gaat op zoek naar andere werkzaamheden.

A3 De boer die wil afbouwen/stoppen met een intensief niet-grondgebonden landbouwbedrijf
Een stoppende of afbouwende boer met een intensief niet-grondgebonden landbouwbedrijf zal zijn of haar vee en bijbehorende rechten verkopen. Mogelijk ook verkoop van vrijgekomen agrarische bebouwing. Het is niet meer mogelijk om een inkomen te halen uit de veehouderij. Afhankelijk van de grootte van het erf en eventuele bijbehorende grond is het wel mogelijk om hobbymatig een aantal dieren te houden. De boer gaat met pensioen of gaat op zoek naar andere werkzaamheden.

B1 De boer die zo veel mogelijk op het intensieve pad door wil in een extensiveringsgebied

CONCEPT

Een boer die zo veel mogelijk een intensieve bedrijfsvoering wil voortzetten, zal niet in een extensiveringsgebied kunnen blijven. Het bedrijf zal dan moeten verplaatsen naar een hoogproductief gebied. Ook in het hoogproductieve gebied zal de boer moeten voldoen aan de norm voor grondgebondenheid en bepaalde competenties (vakmanschap, zoals het sturen op prestatie –indicatoren van de kringloopwijzer die doorontwikkeld wordt richting afrekenbare stoffenbalans).

B2 De boer die zo veel mogelijk op het intensieve pad door wil in een hoogproductief gebied

Ook in een hoogproductief gebied zullen boeren in de toekomst aan de actuele milieuopgaves en ene basiskwaliteit natuur moeten voldoen. Naar verwachting kan er door te werken aan bodemverbetering, door (veel meer) weidegang en vakmanschap en technische innovaties worden ingezet om emissies te beperken. Ook weidevogelbeheer en windmolens behoren op sommige plekken tot de mogelijkheden.

B3 De boer die zo veel mogelijk op het intensieve pad door wil met een intensief niet-grondgebonden landbouwbedrijf

Voor boeren met een intensief niet-grondgebonden landbouwbedrijf is het mogelijk om bij gesloten systemen door middel van technische innovaties emissies te verminderen. Ook zal er voldaan moeten worden aan de nog in ontwikkeling zijnde eisen voor een dierwaardige veehouderij, nieuwe eisen om zoönose risico' s te beperken en mogelijk ook nieuwe grondgebondenheidseisen. Ook boeren op deze bedrijven moeten voldoen aan (nieuwe) competenties.

C1 De boer die wil extensiveren/verbreden op de huidige locatie in een extensiveringsgebied

Een boer die wil extensiveren in een extensiveringsgebied zal meer grond onder zijn bedrijf moeten krijgen of zal een deel van zijn of haar vee verkopen met de daarbij behorende rechten. Het extensiever houden van vee vraagt om aanpassing van de bedrijfsvoering. Denk hierbij aan het overstappen van een ligboxenstal naar een potstal, veel weidegang, overstappen van melk- naar vleesvee en actief bezig zijn met het verbeteren van het voortbrengend vermogen van de bodem.

Doordat er meer grond nodig is voor hetzelfde vee, brengt dit meer kosten met zich mee. Als er minder vee wordt gehouden op hetzelfde areaal, dan zijn er minder inkomsten op het bedrijf. Dit kan op meerdere manieren opgevangen worden. De ondernemer kan er voor kiezen om het bedrijf te verbreden. Dit kan op het gebied van voedselproductie, zoals zelf gaan verzuivelen, agroforestry teelten en teelten van eiwit en bio-based gewassen. Ook een andere tak binnen het bedrijf behoort tot de mogelijkheden. Denk hierbij aan bijvoorbeeld een zorgboerderij, een recreatietak, de aanleg van een zonnepark, woningbouw (rood voor rood) of natuurbeheer. De overheid zal in deze gevallen (financiële) ondersteuning bieden voor deze transitie (zoals planologische ruimte, goedkopere landschapsgrond, vergoeding voor ecosysteemdiensten).

C2 De boer die wil extensiveren/verbreden op de huidige locatie in een hoogproductief gebied

Een boer die wil extensiveren in een hoog productief gebied zal een deel van zijn of haar vee verkopen met de daarbij horende rechten. Het extensiever houden van vee vraagt om aanpassing van de bedrijfsvoering. Denk hierbij aan het overstappen van een ligboxenstal naar een potstal, meer weidegang, eventueel overstappen van melk- naar vleesvee en actief bezig zijn met het verbeteren van het voortbrengend vermogen van de bodem.
Doordat er minder (intensief) vee wordt gehouden zijn er minder inkomsten op het bedrijf. Dit kan op meerdere manieren opgevangen worden. De ondernemer kan er voor kiezen om zijn of haar bedrijf te verbreden. Dit kan op het gebied van voedselproductie, zoals zelf gaan verzuivelen, agroforestry teelten, teelten van eiwit en bio-based gewassen. In een hoogproductief gebied zijn activiteiten zoals een zorgboerderij, een recreatietak of woningbouw (rood voor rood) niet wenselijk en geen optie voor deze boer.

CONCEPT

C3 De boer die wil extensiveren/verbreden op de huidige locatie met een intensief niet-grondgebonden landbouwbedrijf

Een boer met een intensief niet-grondgebonden landbouwbedrijf kan er voor kiezen om te extensiveren door een deel van zijn of haar dierenrechten te verkopen en minder dieren te gaan houden. Vrijgekomen agrarische bebouwing kan worden aangepast naar andere minder intensieve stalsystemen. Een mogelijkheid is het omschakelen naar biologisch en/of tuinbouw. Dit is mogelijk mits een bedrijf voldoende grond heeft of verwerft voor uitloop/weidegang en tuinbouw. Door bijvoorbeeld biologisch te produceren kan de ondernemer een meerprijs vragen voor zijn of haar product. Ook kan gedacht worden bijvoorbeeld verlenging van de eigen keten (bijvoorbeeld slagerij) en directe verkoop in combinatie met een recreatiefunctie.

CONCEPT

Bijlage 2 – de knoppen landbouwvisie met toelichting

Knop 1 Milieuopgaven uitwerken per deelgebied
Kunnen we de milieuopgaven uitwerken per deelgebied van Overijssel? En wat betekent die milieuopgave dan concreet voor het erf van de boer? Als dat overzicht er is, kan de boer gemakkelijker, en met meer vertrouwen voor de lange termijn, bedrijfseconomische keuzes maken.

Knop 2 Opzetten grondfonds
Grond is duur en schaars. Jaarlijks komen agrarische gronden van stoppers beschikbaar. Het Rijk wil dat deze vrijkomende gronden voedselproducerend blijven en tegelijk een bijdrage gaan leveren aan de groene opgaven. Het kabinet wil veel geld steken in een landelijke grondbank waar boeren tegen een schappelijke prijs deze gronden kunnen verwerven. Zo kunnen ze groene opgaves die minder renderen, gemakkelijker integreren in hun bedrijf. De provincies moeten de aankoop en verkoop voor de grondbank aan uitvoeren in hun gebied.

Knop 3 Bundeling vergoedingen voor ecosysteemdiensten
Boeren kunnen extra inkomen verwerven door ecosysteemdiensten te gaan uitvoeren. Maar de vergoedingen daarvoor zijn onzeker en versnipperd. Ook is de markt nog niet altijd klaar voor bepaalde ecosysteemdiensten; denk aan koolstofvastlegging. Om het boeren mogelijk te maken hun bedrijfsmodel aan te passen, moeten vergoedingen worden gebundeld en voor de lange termijn gegarandeerd. Ook moet gezorgd worden voor kennisvergroting bij de boer, zodat hij gekwalificeerd wordt voor het werk.

Knop 4 Planologische functieverruiming erf en land
De overheid kan boeren meer proactief tegemoetkomen door planologische ruimte te scheppen in gebieden waar extensivering en bedrijfsverbreding is gewenst. Denk aan zorg, wonen, recreatie en productverwerking. In andere gebieden kan zij juist meer de primaire voedselproductie handhaven met beperkte functieverruiming.

Knop 5 Vergunningsruimte voor technische innovaties
Technische innovaties zijn een belangrijk middel waarmee de boer kan voldoen aan milieuopgaven. De provincie moet ruimte geven aan pilots, zodat nieuwe technieken zich kunnen bewijzen, en moet vervolgens vergunningsruimte geven voor successen.

Knop 6 Afspraken met keten en markt
Het succes van landbouwtransities hangt voor een belangrijk deel af van de medewerking van keten en markt. Veranderingen worden geregeld tegengehouden; omdat het om niet-standaard gewassen gaat, om kleine hoeveelheden of om verwerkte producten in plaats van producten af-land. De provincie kan de regie nemen, maar daarachter zijn afspraken nodig met de keten en de markt, maar ook met terrein beherende organisaties, grootgrondeigenaren, natuurorganisaties en collega-overheden.

Knop 7 Kennisinfrastructuur en sociale ondersteuning boer
Boeren zullen meer en meer een andere rol krijgen; in de maatschappij en in het landschap. Ze worden natuur- en waterbeheerder, recreatieaanbieder, zorgverlener, productverwerker, kortom: vormgever van de landschappelijke, sociale en culturele leefomgeving van de burger. Dat vraagt kennis en een mentale verandering. Daarvoor moet een infrastructuur worden opgebouwd via welke de boer kennis, ervaring en steun kan krijgen van voorbeeldboeren, adviseurs, onderzoekers en trainers.

CONCEPT

Bijlage 3 Gebiedscommunicatieplan

CONCEPT

Bijlage 4 Coöperatief plan Staphorst

CONCEPT

Bijlage 5 indicatie kosten per hectare van vernattingsmaatregelen

Indicatie van kosten van vernattingsmaatregelen
De (nu bekende) technisch geraamde kosten van vernattingsmaatregelen zijn in de tabel hieronder samengevat (zie Haalbaarheidsstudie Betaalbaarheid van het NOBV en de factsheet over Onderwater- en drukdrainage van het NKB, 2018):

Maatregel	Kosten afhankelijk van:	Kosten (per ha)	Afschrijfperiode
PWIS	- Drainafstand - Drainlengte - Aanleg waterreservoir (put, verzameldrain of niet) - Materiaal van de drainage - Obstakels in de bodem (bijv. bomen) - Marktwerking	€ 2000 – 3000 per ha.	20 jaar
AWIS	- Pompput - Verdere ontwikkeling van techniek - Materiaal drainage - Obstakels in de bodem (bijv. bomen) - Marktwerking	€ 2500 – 6000 per ha.	Onbekend

Naast de kosten van aanleg van de vernattingsmaatregelen, brengen de vernattingsmaatregelen ook kosten met zich mee voor de bedrijfsvoering van de agrariër. Deze kosten kunnen nog moeilijk worden gekwantificeerd. De opbrengstderving voor de landbouw bij het verhogen van het grondwaterpeil verschilt per uitgangssituatie, regio, bodemtype en type bedrijf. Er moet meer ervaring worden opgedaan wat hogere waterstanden betekent voor de gewasopbrengst en de algehele bedrijfsvoering (gebruik machines, onderhoud en beheer drainage etc.).
Een onderzoek van RLI naar vernatting in het Groene Hart laat de volgende kosten zien voor de agrariër.

Kosten bedrijfsvoering agrariër bij peilopzet	
Peilopzet	Kosten per hectare
Van -1 meter naar -80 cm	Geen extra kosten
Van -80 naar -60 cm	€ 87
Van -60 naar -40 cm	€ 312
Van -40 naar -20 cm	€ 470

Daarnaast liggen er bijkomende kosten op het gebied van proceskosten, monitoringskosten (o.a. onderhoud en beheer). Dit soort kosten gelden voor alle maatregelen.
Ten slotte zijn er grote kosten ten behoeve van het waterbeheer. Dit hangt af van in welke mate er vernat zal worden en de huidige inrichting van het systeem per gebied, maar verwacht wordt dat er aanpassingen zullen moeten worden gemaakt in het watersysteem.

CONCEPT

Bijlage 6 Beeldverslagen gebiedsdagen NWO

CONCEPT